

**Základní kurs
o františkánském
misionářském
charismatu**

**Prorocká kritika
společenských
systémů z
františkánského
pohledu**

**Učební list 21
2. díl
Marxismus**

impresum

Copyright a vydavatel originálu:

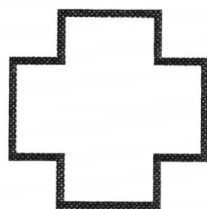
Internationales Leitungsteam des CCFMC
Druhé přepracované vydání podle návrhů
Mezinárodního kongresu CCFMC v Assisi 1994

Překlad:

Ing. Eduard Mayer

Redakce, vydavatelství a copyright českého překladu:

Ing. Jiří Tůma - alverna,
Praha 6

Prorocká kritika společenských systémů z františkánského pohledu Díl 2 - Marxismus

---

II. Marxismus

1. Co je to marxismus?

1.1. Karel Marx

- setkání s Bedřichem Hegelem, hegeliány a tím s německým idealismem
- přátelství s Bedřichem Engelsem

1.2. Formace marxismu

- Marx ranného období
- pozdní či „zralý“ Marx
- komunismus (Lenin, Mao, Tito, Castro,...), zvaný též „východní marxismus“
- „západní marxismus“
- duchovní hnutí, ovlivněná Marxem
- marxismus v rozvojových zemích
- teroristická uskupení, odvolávající se na marxismus

1.3. Souhrnný popis marxismu

2. Kritické poznámky

- 2.1. Marxismus jako dědictví humanismu
- 2.2. Marxismus jako sociální teorie
- 2.3. Marxismus jako filosofie dějin
- 2.4. Marxismus jako politický systém myšlení v zemích ovládaných komunismem
- 2.5. Marxismus jako biblická eschatologie
- 2.6. Marxismus a františkánská rodina

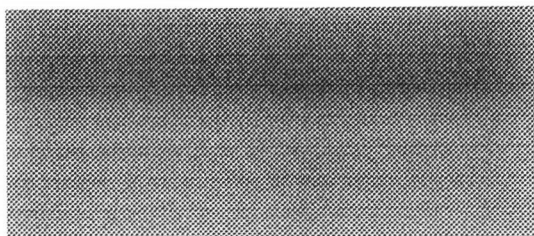
III. Františkánský postoj vůči politické a hospodářské moci

1. František a Klára a politicko-ekonomický konflikt
  - 1.1. Systém moci
  - 1.2. Systém peněz
2. Spravedlnost a svoboda jako ústřední františkánský zájem
  - 2.1. Svoboda
  - 2.2. Spravedlnost
  - 2.3. Františkánské hnutí - zárodek nové politické kultury
    - společnost vzájemnosti
    - význam zvláštního a jedinečného
    - františkánské pojetí člověka
    - nové poznání
    - společné sebevědomí

D. Cvičení

E. Použití

F. Seznamy

Marxismus

Nejostřejší kritiku kapitalismu formuloval Marx a jeho následovníci. Proto nás nesmí překvapit, že marxismus zůstává od svého vzniku až po současnost nadějí hnutí pracujících a chudých vrstev obyvatelstva. Spojují s marxismem „téměř spasitelnou vizi“ (Puebla 210) a naději na kladnou a konečnou změnu společenských poměrů. Toto „mesiášství“ se nachází již v myšlení Karla Marxe, jehož židovsko - protestantské kořeny to přijatelně vysvětlují. Zhroucení komunismu, chápaného jako realizace marxistických idejí, mohlo otrádit touto nadějí. Přesto jsou mnozí z těch, kteří se nechtějí smířit s kapitalismem, ještě dnes přesvědčenými marxisty. Jsou to zatvrzelí ideologové, které nelze zbavit jejich omylů? Anebo zůstává marxistický rozbor kapitalismu se svými protinávrhy ještě dnes v platnosti? Položení takové otázky nás okamžitě nevyhnutelně stává doprostřed prudké výměny názorů. Nárůživost, s jakou se diskutuje fenomén „marxismus“, není navíc nová. Patří k samotným dějinám marxismu.

Co je to marxismus?

1

Co však rozumíme pod pojmem „marxismus“? Odpověď na tuto otázku nemůže být nikdy dostatečně vyčerpávající. Proto je nutno postupovat krok za krokem.

Karel Marx

1.1

Karel Marx spatřil světlo světa 5.5.1818 v německém městě Trier. Jeho rodiče jsou židé. Přesto jej nechává jeho otec, advokát Jindřich (Heschel) Marx, v šesti letech pokřtít. Jako protestantský žák navštěvuje Karel ve svém rodném městě Trieru základní školu a humanistické gymnázium. Své akademické studie v Bonnu a v Berlíně uzavírá Karel Marx jako doktor filosofie. Tam se setkává s dobovými duchovními proudy a kriticky se vůči nim vymezuje.

Dvě setkání jsou přitom pro jeho další myšlení rozhodující:

- *Setkání s Bedřichem Hegelem, s hegelány a tím i s německým idealismem*

U Hegela jej přesvědčuje dialektika, tj. jeho učení o protikladech (teze-antiteze). Toto učení neotvírá pouze nové významové hloubky, ale umožňuje i smíření protikladů na vyšší úrovni (syntéze). Hegel si proto troufá na tak obtížné otázky, jako je závislost člověka jako stvoření a jeho svoboda, jeho osobní odevzdání a seberealizace, Boží neměnnost a jeho vtělení.

Čistá neboli absolutní idea (idealismus) - v běžné řeči to božské - se podle Hegela uskutečňuje v prostoru a čase. Používá k tomu hmotnou přírodu a konečného, lidského ducha, jehož nejvyššími formami jsou stát, umění a náboženství - a to v tomto pořadí! Marx nyní „ideu“ nahrazuje „hmotou“, idealismus materialismem vlastního typu. Materialismus je povýšen na základ bytí (= historický materialismus). Nejvyšším principem proto není duch (idea), ale hmota. Příroda a člověk jsou výrazy hmoty. Nejvyšším vyjádřením hmoty není stát, umění nebo náboženství jako u Hegela, ale především technické tvoření, „praxe“ člověka v komunistické, tj. „beztřídní“ společnosti.

Podle Marxe byla tato beztřídní společnost historicky východiskem veškerého společenského vývoje a je jejím cílem. Ztratili jsme, abychom tak řekli, ráj a musíme jej znovu nalézt, žijeme v cizině (odcizení) a musíme znovu najít svou vlast. Dějiny lidstva podle toho nejsou pouze trvalým odpadem od ideálu, ale vyvíjejí se v rozporu s původním určením. Nejzřetelněji to vyjadřuje soukromé vlastnictví a třídní společnost, stejně jako oddělení práce a kapitálu.

Pro dosažení beztrždní společnosti sází Karel Marx na proletářské² masy. To má pro filosofa praktický důvod: očekává od nich sílu k nutné revoluci. Konečně právě ony v třídní společnosti nejvíce trpí vykořisťováním a odcizením.

• *Přátelství s Bedřichem Engelsem*

.....
Důkladné studium národního hospodářství a duchovní setkání a přátelství s Bedřichem Engelsem dovolily Karlu Marxovi konečně poznat hospodářsko-společenské souvislosti, které mají trvalý význam.

Filosofu Karlu Marxovi umožnily poznatky vnitřní spojitosti hospodářských a společenských skutečností a procesů uvést do života historicky jedinečné politické hnutí. Zahájením je „Komunistický manifest“ z roku 1848, který Marx a Engels společně sepsali.

Teprve Marx a „marxismus“ dali pracujícím třídní sebevědomí; pro mnohé se tím stal „marxismus“ duchovní orientací, jakýmsi druhem náboženství. Tomu se nelze divit, vždyť církev stála na straně daného politického a hospodářského pořádku. Nedovedla u pracujících odstranit podezření, že drží raději „s těmi tam nahoře“ a raději utěšuje životem na věčnosti, než aby se opravdu postavila na stranu pracujících. Tento dojem byl ještě posílen skutečností, že církev formulovala zásady katolického sociálního učení až padesát let po „Komunistickém manifestu“, přičemž ani ty nebyly buď vůbec, nebo jen polovičatě, uvedeny v život.

Formy marxismu

12

• *Ranný Marx*

.....
Ve své první životní fázi zastával Karel Marx bezvýhradný humanismus, „překvapivě bohaté a polymorfní (mnohotvárné) humanistické učení“, jak to vyjádřil uznávaný ruský filosof A. Ignatov. Poslechněme si, co[†] tom říká sám Marx:

„*Kořenem člověka je ale člověk sám. ... Kritika náboženství končí poučkou, že člověk je člověku nejvyšší bytostí. Je tedy kategorickým imperativem³ zvrátit všechny vztahy, ve kterých je člověk ponižovanou, ztročovanou, opuštěnou, opovrženou bytostí ...*“ (Ranné spisy 76).

Člověk je zde pro člověka absolutní hodnotou.

Není přímo podřízen společenským silám, ani ekonomickým zákonům. Humanismus, který zde Marx zastává, je podle jeho názoru „*positivním zrušením náboženství*“.

Jinými slovy: toho, o co vlastně usiluje náboženství, je dosaženo tehdy, když člověk zazáří v celé své důstojnosti.

Tento postoj začne být pochopitelný, když vezmeme v úvahu, že svými dávala tehdejší církev najevo, že stojí na straně bohatých a chudé utěšovala věčností. Myšlení tehdejší doby si příliš málo uvědomovalo, že nábožensko-duchovní rozměr je v bytí člověka zakotven mnohem hlouběji. V každém případě nebyla revoluce, o které tehdy Marx

² lat.: proles = děti

³ bezpodmínečný příkaz podle filosofa I. Kanta: „Jednej tak, že tvé jednání může být vzorem k jednání všem ostatním“.

hovořil, „*pouze společenským procesem, ale metafyzickou (=náboženskou) revolucí a eschatologickým (= konečným) děním*“ (A. Ignatov 49). To je zřetelně patrné v mytické postavě Promethea⁴, který se nesmiřuje s poměry, ale vytrhává bohům oheň a přenáší je z nebe na zem. Proto je „*nejvznešenějším svatým a mučedníkem ve filosofickém kalendáři*“ (Texty k metodě 130).

Tento ranný Marx byl objeven teprve časem. Mnozí se na něj chtěli odvolávat, když byla stále zřetelnější nelidská tvář komunismu. Ortodoxní marxisté však tuto cestu odmítali. Marx tehdy ještě nebyl marxistou. Ještě v průběhu celého destalinizačního období⁵ byl odkaz na mladého Marxe „neodpuštělným kacířstvím“, „revizionismem“⁶. Stejně tak západní marxisté, např. Francouz L. Althusser, zastávali názor, že „*ranný marxismus ještě není marxismem, prvotním písemnostem chybí zralost, každá odvolávka na ně je krokem zpět*“ (Ignatov 53).

• Pozdní nebo „zralý“ Marx

.....

Setkání s Bedřichem Engelsem znamená pro Karla Marxe podstatnou proměnu jeho myšlení. Podle toho, jaké kdo zaujímá stanovisko, můžeme mluvit o „zralosti“ nebo o „úpadku“. I marxisté o tom vedou spory.

Karel Marx přejímá od Engelse mimo jiné naivní víru ve vědu, v pokrok a zkratkovitý obraz člověka. Metafyzická přirozenost člověka je nyní popírána. Člověk je podřízen společenským a především hospodářským poměrům. Je spíše jejich produktem, než jejich pánem. Pozornost proto platí zcela ekonomickým poměrům. Člověk už není žádnou otázkou. Jedinec zaniká v dějinách. To vše je ještě teorie, ale v praxi to bude mít děsivé následky. Člověk se stane věcí, kterou může strana libovolně tvarovat a přetvářet. Za vlády Stalina, který vyhnal toto pojetí na ostří nože, se marxismus N. J. Bucharina⁷ dostává do krize. Říká se, že Bucharin údajně prohlásil, „*že je na čase skoncovat s věčným žvaněním o hospodářství a obrátit se k otázce člověka*“ (Ignatov 51). Později byl za své pojetí uvržen do žaláře, kde zůstavil filosofickou studii. V ní klade opět celý důraz na podstatu člověka.

---

⁴ Řecký: promethéus: jasnozřivý člověk. Titán řecké mytologie. Dobrodinec lidstva a nositel kultury.

⁵ Proces, který započal 20. sjezdem KSSS (1956) a který se distancuje od filosofického a politického odkazu Josefa Stalina.

⁶ Nedovolená změna nějakého učení.

⁷ Sovětský politik a teoretik ekonomie (*1888- +1938-popraven). Jako člen politbyra podporoval kurs Stalina, pak se rozhodně stavěl proti jeho plánům nucené kolektivizace a industrializace, byl kvůli „pravicové“ úchylce Stalinem odstaven a r.1929 ztratil všechny funkce. 1956 byl opětovně rehabilitován.

- **Komunismus (Lenin, Mao, Tito, Castro ...), nazývaný též „východní marxismus“**

S Leninem a dalšími exponenty se podřízení člověka společenským poměrům stává státní ideologií. Neomezená vláda strany, původně zamýšlená jako „diktatura proletariátu“, vede k totalitnímu, člověkem opovrhujícím systému, k souostroví Gulag, ve kterém jsou nesčetní lidé zavíráni, mučeni a usmrcováni (srov. Alexandr Solženicyn).

Dogmatismus⁸ ve vědě, nesvoboda myšlení, nesnášenlivost vůči jinak smýšlejícím a mnoho dalšího jsou znaky tzv. východního marxismu. Vše se podřizuje cíli dosáhnout beztrždní společnosti a vytvořit stav všeobecného blaha. Účel světí prostředky. Jedinec je obětován na oltáři dějin.

Ve „východním marxismu“ se stává metodou to, co vyzvedl Lev Trockij při vyvraždění carské rodiny: „*Neúprosnost zučtování ukázala všem, že jsme byli odhodláni vést nesmiřitelný boj, aniž by nás něco zastrašilo. Poprava cara a jeho rodiny byla nutná nejen proto, abychom nepříteli nahnali strach, uvedli ho do stavu hrůzy a vzali mu naději, ale též abychom vyburcovali lidi ve vlastních řadách a ukázali jim, že není cesta zpět...*“ (Trockij 112n.). Zde je vidět, k jakému barbarství člověk dospěje, když chce dosáhnout vysoce morálního cíle (štěstí) nemorálními prostředky (násilí, teror, vražda). Báseň Vladimíra Majakovského (citovaná u Ignatova 78) ukazuje, že se násilí může obrátit i do vlastních řad:

I mně
leze umění Agitpropu⁹
ja též
píši
to by bylo něco
pro sekovou knížku a duši
Však
donutil jsem se a
stoupil
vlastní písni
na chřtán
krkem
zlatý řez a kytice bezu -
hřmicím dechem

Oběť je tedy očekávána i od sebe sama, alespoň u „ideálních“ zástupců systému. Proto se hovoří též o „asketickém marxismu“, něčem, co muselo fascinovat asketu jako byl Ernesto Cardenal (srov. jeho deník o Kubě).

⁸ Odvozeno od dogma = poučka. Ztrnulé lpění nebo upnutí se na dogmata; nekritické, nesamostatné myšlení, lpění na liteře.

⁹ Umění ve službách agitace a propagandy stranické politiky.

• „Západní marxismus“

.....

Pod tento pojem spadá celý „svazek Marxových interpretací“, v různých odstínech orientovaných na komunismus, zčásti nekriticky, zčásti však rostoucí měrou kriticky až k otevřenému zlomu. Přejímány jsou skoro všechny motivy komunismu resp. jsou pozměněny nebo jinak akcentovány.

Od „východního marxismu“ se „západní marxismus“ odlišuje především v tom, že mu chybí neomezená vláda strany nad státem.

Cílem je osvobození člověka od všech „odcizení“, humanizace společnosti, a zcela zásadně zavedení pozemského štěstí. Zástupci této formy marxismu chtějí ukázat cesty ke štěstí, jehož plody lze vychutnávat již v přítomnosti a nikoliv teprve ve vzdálené budoucnosti. To odlišuje „západní marxismus“ od „východního“. Proto ho Ignatov nazývá též „hedonistický“¹⁰ marxismus“. Tomuto druhu marxismu lze přiřadit celou řadu zvučných jmen: A. Gramsci v Itálii (1891-1937), G. Lukacz v Maďarsku (1885-1971), L. Kolakowski v Polsku (*1927), L. Althusser (1918-1990) a R. Garaudy (*1913) ve Francii, E. Bloch v Německu (1885-1977), W. Reich v Rakousku (1897-1957). Ke každému z těchto jmen by bylo možno napsat poutavé životopisy.

• Marxem ovlivněná duchovní hnutí

.....

Pod tímto označením rozumíme jednotlivé myslitele a skupiny, které jsou ve značné míře Karlem Marxem ovlivněny, avšak představují samostatné myšlenkové modely. Sociální filosofie Jean Paul Sartra (1905-1980), psychoanalýza Ericha Fromma (1900-1979), filosofie Bertranda Russela (1872-1970), „kritická teorie“ frankfurtské školy (Max Horkheimer: 1895-1973, Theodor W. Adorno: 1903-1969, Jürgen Habermas: 1929, Herbert Marcuse: 1898-1979) jsou jen některá jména, která se zasvětila radikálnímu humanismu a která jsou v mnohém s Marxem příbuzná. V posledních desetiletích formovali docela podstatnou měrou myšlení západního světa a ovlivňovali i filosofy Jihu.

Kvůli svému zasazování se za pracující, kteří jsou slabšími články společnosti, se k marxismu přiřazují často také další socialistická nebo sociálně-demokratická hnutí, ačkoliv jejich vztahy k Marxovi jsou jen volné nebo již neexistují.

• Marxismus v rozvojových zemích

.....

Na podkladě svérázného myšlení a specifických společensko-politických situací v jednotlivých státech se v Latinské Americe, Africe a Asii vyvíjejí různé odrůdy marxismu resp. socialismu. Tak např. Julius Nyerere vyvíjí na základě Ujamaa (význam

---

¹⁰ Řecky: hedoné = rozkoš

velkorodin) tanzanijský socialismus. Podobné svérázné pokusy byly v Zimbabwe a Egyptě, zatímco Angola, Mosambik a Etiopie převzali sovětský marxismus. Podle jejich příkladu se nejrůznějšími způsoby orientovala další marxistická socialistická hnutí v Africe. Asie je ovládána nejlidnatější komunisticky řízenou zemí světa. Vlastní čínská cesta, kterou vytyčil Mao Ce -Tung, vedla k silnému napětí se Sovětským svazem, který si činil nárok, že střeží čistotu marxistického učení. Oba tyto komunistické modely, čínský maoismus a sovětský komunismus, působí odlišně na ostatní asijské země. Jiné formy marxismu nelze v Asii dodnes nalézt.

Kvůli zcela specifickému působení na církevně-teologické myšlení se zde budeme zabývat latinsko-americkým marxismem, zvláště proto, že prostřednictvím různých forem teologie osvobození dosáhl celosvětového významu.

Abychom porozuměli **marxismu v Latinské Americe**, je potřeba se podívat do jeho historie. Marxismus do Latinské Ameriky nepřinesli intelektuálové, ale dělníci, kteří přicestovali z Evropy. Nešířili v prvé řadě učení, ale určitou naději. A „nehlásali“ Marxe, ale společensko-revoluční myšlení M. Bakunina (1814-1876), které v sociálních podmínkách Latinské Ameriky vystupovalo spíše v zamlžené podobě, než jako pevná teorie. Bakunin se sice s K. Marxem spojil, ale přece jen šel vlastní cestou. Chtěl zřídít společenský pořádek, a to na podkladě neomezené svobody jedince a na zásadách spravedlnosti, rovnosti a bratrství. V krajním případě chtěl použít k prosazení komunismu násilí a teror. Bakuninovy myšlenky pak také vedou k prvním komunistickým stranám Latinské Ameriky.

K. Marx se zastával zotročeného člověka, to konečně vysvětluje, že získal vliv i v Latinské Americe. Kubánský revolucionář a spisovatel **José Martí** píše 1883 v svolání k Marxově smrti v argentinském časopise „La Nación“ : „*Karel Marx je mrtev. Protože se stavěl na stranu slabých, zaslouží si úctu.*“ Na K. Marxovi fascinuje od začátku to, co se ve 20. století nazývá „Volba pro chudé“. Přesto José Martí formuluje již svoji kritiku marxismu, která platí dodnes. Proti tvrdému řešení třídního boje staví „něžné řešení“ vývoje, neboť se obává, že budou lidé štváni proti sobě navzájem. Dle Martího názoru navrhnul Marx tuto cestu proto, že ještě poněkud tápal v tmách, „*aniž by viděl, že ani z luna některého národa v historii, ani z luna ženy v domácnosti se neobjeví životaschopné děti, pokud nebudou plodem přirozeného a čínorodého vývoje*“ (cit. z Fornet-Betancourt 26).

Teprve Leninova Říjnová revoluce z roku 1917 vede k tomu, že se K. Marx stává nejdůležitější hnací silou již existujících nebo nově zakládaných komunistických stran v Latinské Americe. V široké míře přejímají leninský výklad marxismu, ale z historického pohledu zůstávají bezvýznamnými. Jiný vývoj ukazuje samostatný latinskoamerický marxismus na základě již dřívějších počátků. Především si připomeňme **José Carlose Mariáteguiho**, který vytvořil v letech 1928 – 1930 marxistický program, který již není poplatný evropským kořenům, ale vychází z peruánského kontextu. Je uznáván jako „první marxista“ Latinské Ameriky. Přesto se ve stejné době ve většině zemí kontinentu vyskytují osobnosti podobného smýšlení. Mariátegui odmítá dogmatický marxismus, jehož obsah by se měl přebírat a předávat dál. Tento druh marxismu patří podle jeho názoru do 19. století a nemá ve 20. století žádnou platnost. Marxismus je pro něj mnohem spíše metoda k rozboru peruánské resp. latinskoamerické skutečnosti. Jinými slovy: „*Jediná cesta, jak Marxe rozvíjet a překonat,*“ je chápat marxismus jako metodu a nikoliv jako učení (cit. z Fornet-Betancourt 107). To je z hlediska Sovětského svazu samozřejmě kacířství.

U Mariáteguiho se též ozřejmuje, co je chápáno pod pojmem „marxistická metoda“: Výklad konkrétního problému

- s hlediska hospodářského a sociálního vykořisťování

- z pohledu postižených
- s cílem situaci revolučně změnit, jestliže to je nevyhnutelné.

Již v letech 1928 – 1930 píše Mariátegui věty, které by mohly být napsány dnes:
„Konstatujeme, že ekonomický a politický systém, proti kterému bojujeme, se postupně mění na prostředek kolonializace země zahraničním, imperialistickým kapitalismem. Proto zastáváme názor, že v současném okamžiku našich dějin nelze být pravým vlastencem nebo revolucionářem a nebyť současně socialistou“ (cit. u Fornet-Betancourt 109n.).

Mariáteguiho stanovisko je o to významnější, že předjímá teze, jejichž dosah může být poznán teprve po rozpadu sovětského komunizmu. Je škoda, že v Latinské Americe nenacházejí žádné bezprostřední stoupence. Latinskoameričtí marxisté se časem dokonce ještě leninsko-stalinsky zatvrdí, zvláště v podmínkách „studené války“¹¹. Největší význam má pro latinskoamerický marxismus kubánská revoluce **Fidela Castra** v roce 1959. Z ní vzniká společenské revoluční hnutí s dopadem na celý kontinent. Castrovo vítězství je v první řadě podnětem k přehodnocení marxismu Mariáteguiho stylu. Tak v roce kubánské revoluce píše Brazilec Leoncio Basbaum: *„Úkol, který máme my, dnešní marxisté, spočívá v osvobození marxismu od dogmatizmu, aby mohlo být překonáno zaostávání, které prokazuje vůči historickému vývoji. Tento úkol zní: Marxismus promýšlet v protikladech... Marxismus musí být denně nově promýšlen a realizován ve vztahu ke skutečnostem, k novým vědeckým poznatkům, k proměnám sociální reality. Možná, že právě tento úkol je tím nejdůležitějším Marxovým dědictvím.“* Tím připomíná bolestivé zkušenosti, které museli samostatně myslet marxisté zakoušet. Dále pokračuje: *„Musíme se pokusit dosáhnout pro nás marxisty právo, kritizovat marxismus, obzvláště ten dnešní marxismus, aniž bychom kvůli tomu byli ‚vyloučeni‘ nebo ‚diskriminováni‘. Dalším úkolem, kterému se my marxisté musíme věnovat, spočívá v zabránění tomu, aby se marxismus stal nerozumným“* (cit. Fornet-Betancourt 227).

- Po vítězství Fidela Castra je sociální a hospodářská skutečnost ve stále větší míře analyzována a vykládána marxisticky.
- Roku 1960 se objevuje v Santiagu de Chile první souborné vydání děl K. Marxe ve španělštině. Ve stejném roce přednáší J. P. Sartre na Kubě a v Brazílii o vztahu mezi marxismem a existencialismem. Přednášky zanechávají všude veliký dojem a stávají se podstatnou složkou latinskoamerického marxismu.
- V r. 1961, po nezdařené invazi exilových Kubánců z USA v Zátocě sviní, dochází k radikalizaci kubánské revoluce a k solidárnímu hnutí na celém kontinentu: Castro se hlásí k marxismu-leninismu; Kuba je pod tlakem Američanů vyloučena z OES (Organización de Estados Americanos - Organizace amerických států) a současně je na ni uvaleno hospodářské embargo, které trvá dodnes (1997). Kuba se stává obětí konfliktu Západ-Východ, který v roce 1962 vedl až téměř k atomové válce.
- 1965 zveřejňuje Ernesto Che Guevara svůj program: „Socialismus a člověk na Kubě“,
- 1967 je v Bolívii zavražděn.
- 1968 pronáší Fidel Castro projev, který je pro celou Latinskou Ameriku jako pochodeň, na samotné Kubě však bohužel k potřebným důsledkům nevede: *„Bezpochyby se nacházíme před novými fakty, před novými jevy; bezpochyby mají revolucionáři...my, kteří se považujeme za marxisty-leninisty, povinnost tyto nové jevy analyzovat. Neboť nemůže být nic více proti duchu marxismu, než*

zkostnatění myšlenek. *A existují myšlenky, přednesené dokonce ve jménu marxismu, které vypadají jako zkameněliny... marxismus se musí vyvíjet, překonat jakousi ztrnulost; vykládat současnost se smyslem pro objektivitu a vědeckost, chovat se jako revoluční síla a ne jako pseudorevoluční církev. To jsou paradoxy dějin. Když vidíme, že části duchovenstva se stávají revolučními silami, jak se můžeme smířit s tím, že se části marxismu stávají církevními silami? ...musíme o tom přemýšlet a jednat dialekticky ...*“ (cit. Fornet-Betancourt 234n.). Těmto větám lze porozumět pouze vzhledem k podpoře, kterou dostávala revoluce Fidela Castra od katolické církve, dokonce od samotného nuncia. Církev chápala revoluci jako nutnou sociální reformu vzhledem k svrženému režimu. Ve stejném roce přebírá vládu v Peru „Junta Revolucionaria“, stojící blízko marxismu.

- 1970 dostává Chile v **Salvadoru Allendem** prvního demokraticky zvoleného marxistického prezidenta.
- 1979: **Vítězství sandinistické¹² lidové revoluce v Nicaragui**, nesoucí marxistické znaky a propůjčující dialogu mezi křesťany a marxisty novou kvalitu.

V polovině šedesátých let je stále patrnější, jak se hospodářská situace v Latinské Americe přirostuje v dosud nepoznané míře. To mělo za následek marxisticky motivovanou změnu orientace sociálně-politického myšlení v celé Latinské Americe. Hospodářská komise při Spojených národech pro Latinskou Ameriku formuluje tzv. Teorii závislosti, podle níž je bída rozvojových zemí bezprostředním důsledkem vykořisťování severními zeměmi (srov. UL 20).

Zasadíme nyní do tohoto rámce vývoj katolické církve v Latinské Americe. V roce 1968 se koná v Medellínu druhé valné shromáždění latinskoamerické biskupské konference. Pokouší se převést do praxe učení Druhého vatikánského koncilu. Dělá to dvěma klíčovými termíny: „Rozhodnutí se pro chudé“ a „Spása jako celistvé osvobození“. Z toho vzniká teologie osvobození sociálních věd, vycházející z uvedeného stavu bezpráví, které je zakoušeno jako zajetí a nesvoboda (srov. UL 20). Tyto vědy se mj. odvolávají také na poznatky marxismu. Teologie osvobození se tak stává místem, kde nachází metodický marxismus své oprávněné a samozřejmé uplatnění. To platí i pro katolické sociální učení. Ostatně nesprávnost výtky, že se teologie osvobození zakládá na ideologickém marxismu, ukazuje mj. skutečnost, že latinskoameričtí marxisté to naprosto odmítají.

Che Guevara (1928-1967), vedle Fidela Castra patrně nejznámější latinskoamerický marxista, se důsledně vehementně brání každé dogmatice marxistického ražení. I pro něho je marxismus metoda, „návod k akci“, tvůrčí způsob, kterým se mění poměry. Marxismus musí vždy zůstat kritický. Neexistuje žádné pevné učení, které by vydrželo proti všem zkušenostem: „*Jediná forma, která vede k řešení chyb je chyby odhalit; zveřejnit je... jediná revoluční forma je veřejná diskuse omylů; diskuse našich vlastních omylů, o omylech našich organizací, ... aby bylo možno vyvodit nové důsledky; ... nesmíme se obávat konfrontace se skutečností...*“ (cit. Fornet-Betancourt 247). Komunistická strana samozřejmě dostává zvláštní úlohu, ta je však definovaná

¹¹ Nepřátelské postoj vojenských bloků Východu a Západu bez přímého nasazení zbraní.

¹² Pojmenováno po Sandinovi, úspěšném nicaragujském bojovníku za osvobození proti americké okupační armádě, který byl v r. 1934 zavražděn nicaragujskou Národní gardou při mírových jednáních.

jinak, než v leninismu: „*Strana budoucnosti bude těsně spojena s masami a bude z nich čerpat své velké ideje, ... bude stranou, která v duchu demokratického centralizmu¹³ důsledně uplatňuje kázeň, současně však vede trvale otevřenou diskusi, kritiku a sebekritiku. ... Neboť je třeba si neustále zpřítomňovat, že marxista není žádný automatický, fanatický stroj...*“ (cit. Fornet-Betancourt 247). Pro Guevaru je středem člověk. Marxismus je metodou sebeosvobození. Z toho mu vychází důsledný výchovný program. Škola se stává nejdůležitějším nástrojem, zprostředkujícím člověku uvědomování sebe sama a tak dosahování ideálu opravdu komunistické společnosti. V protikladu k leninizmu to není elita nebo strana, která vlastní vědění a toto jiným vnucuje. Vzdělávání je daleko více záležitostí sociální dynamiky. Když Guevara přesto vyzývá k ozbrojené revoluci, pak to vyplývá z nespravedlivých struktur. Ty je třeba nejprve překonat, aby se člověk mohl rozvinout.

Zajímavá je cesta historika a profesora filosofie **Enrique Dussela** (*1934). Jako argentinského katolíka jej nejdříve formuje „protimarxistický afekt“ (Fornet-Betancourt 272), tj. marxismus a křesťanství jsou pro něj dva zcela neslučitelné myšlenkové proudy. Od 1976 se však důsledněji zabývá K. Marxem a stává se jedním z hlavních svědků samostatné marxistické cesty v Latinské Americe. Jeho chápání sebe samého jako „marxisty“ je třeba rozumět ve specificky latinskoamerickém smyslu. Znamená to radikální odpoutání se od dogmatismu evropského ražení: „...jedná se o tvůrčí zkoumání, ... které pokračuje v Marxovi a zůstává marxistické v tom smyslu, že nezrazuje jeho logiku. ... Latinskoamerický marxismus je tvůrčí, neboť ... se otevírá novým obzorům, které Marx nepromyslel...“ (cit. Fornet-Betancourt 287). Také pro Dussela je marxismus metodou a ne „doktrínou“. Tato metoda se vztahuje především na dva problémové okruhy:

- závislost rozvojových zemí na průmyslových zemích (kritika kapitalismu) a
- osvobození národů z nedůstojných závislostí.

Desetiletí trvající napětí mezi marxisty samotnými, mezi marxisty a nemarxisty, mezi marxismem a církví vedlo v Latinské Americe ke kultuře sporů, která má všeobecný význam. V Latinské Americe se vytvořila forma marxismu, která již nemá mnoho společného s formami evropskými. To by se mělo brát do úvahy při posuzování marxismu a teologie osvobození.

• **Teroristická uskupení, která se odvolávají na marxismus**

Zatímco se formy latinskoamerického marxismu, o kterých jsme v tomto Učebním listu pojednávali, omezovaly na duchovní dialog při současné připravenosti ke spolupráci s pokrokovými silami společnosti, existují souběžně skupiny a hnutí, která používají

13/12 z voleb všešlé přísné vedení strany

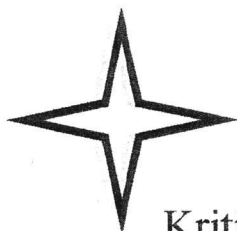
k dosažení „lepší“ společnosti násilí a teror. Použití násilí a teroru k přestavbě společnosti není odůvodněno politikou státu, ale vyrůstá často ze zoufalství nad současným stavem. Přitom v popředí je odvolávání se na marxismus. Příkladem jsou Sendero Luminoso v Peru, Pol Pot v Kambodži, Brigate Rosse v Itálii, R.A.F. v Německu, P.K.K. v „Kurdistanu“. Na závěr je snad třeba poukázat na to, že v rámci konfliktu Západ-Východ byly mnohé tyto skupiny vehnány do socialistického tábora, aby se osvobodily a odpoutaly od koloniální minulosti. Marxismus zde zůstal spíše vnější nálepkou, než vnitřním přesvědčením.

Souhrnný popis marxismu

1.3

„Co nás opravňuje k tomu, abychom převedli na společného jmenovatele odlišné, těžko slučitelné, zčásti se dokonce vzájemně vylučující učení, ale přesto se odvolávající na Marxe, tak aby bylo možné je všechna považovat za marxistická? Všichni marxisté mají společné jedno koncepční jádro – ostatně mnohem užší, než se předpokládá. Podle našeho pojetí je učení marxistické tehdy, když tvrdí, že je možné a nutné překonat třídní rozdělení, vykořisťování, nespravedlnost, politické, sociální, národní a kulturní kontrasty a z nich plynoucí sociálně podmíněná utrpení lidstva a dosáhnout harmonické, bezkonfliktní společnosti, osvobozené od odcizení. Všem marxistům je společná idea společenského blaha, pozemského, vezdejšího „zlatého věku“, prozáření tohoto života, v oblasti společenské nadcházejícího konečného rajskeho stavu“ (Ignatov 20).

Tak se marxismus zcela obecně představuje jako sekularizovaná sociálněpolitická eschatologie, tj. očekávání konce věků, které je oddělené od náboženství a které chce lidstvo jako celek přivést do blaženého stavu. Rozličné formy marxismu se přitom odlišují pouze způsoby, jimiž toho chtějí dosáhnout.

Kritické poznámky

2

Dosavadní výklady Karla Marxe a různých forem jeho myšlení již dovolují uznat zásadní kritiku. Zkratkový pohled na člověka a jeho dějiny v té míře, v jaké byl důsledně promyšlen až do konce, musel vést k těžkostem. Způsobem, jakým byl uskutečňován politicky, vedl ke katastrofálním následkům. Lidskost (vydařený život, svoboda, spravedlnost) nemůže být dosažena na podkladě falešného pojetí člověka. Rovněž nelze dosáhnout vysokých mravních cílů nemravnými prostředky. Zhroucení východoevropského komunismu nelze v tomto smyslu přisuzovat pouze neschopnosti a nešvarům politických představitelů, ale spočívá v samé logice nedostatečného východiska a v chybném principu. Kde je toto východisko opraveno, tam tato kritika neplatí. Marxismus nesmíme náhleň prohlášovat za mrtvý. Významní vědci, myslitelé a politici se dosud stále odvolávají na K.Marxe.

Připomeňme si: Ranný Karel Marx chápal sama sebe jako vášnivého zastávce humanizmu. Jestliže v pozdějších letech chápe člověka spíše jako produkt společenských poměrů, pak moderní marxisté zastávají opět pojetí ranného Marxe, a sice že člověk je bytostí zodpovědně vytvářející své vlastní dějiny. I člověk sám je předmětem proměny: Člověk prosazuje a rozvíjí sám sebe. Je subjektem dějin. Člověk je právě jako chudý a vykořisťovaný vyzván, aby bojoval proti každé formě utlačování. Dějiny nejsou jednoduchou prozřetelností, osudem. Spíše jsou budovou, na níž musejí lidé stavět společně.

Marxismus vyrostl z protestu proti útlaku chudé vykořisťované pracující třídy a chudých vůbec. Proto znamená pro mnohé současné marxisty jakousi „mystiku“, jakousi téměř náboženskou zkušenost svobody a boje; ta se pohybuje na velmi vysoké úrovni lidské zodpovědnosti a v důsledku toho i etiky. Tato forma marxismu chápe samu sebe jako dědictví humanistických ideálů spravedlnosti a svobody. Marxismus v ní neztratil nic na své aktuálnosti.

Marxismus si však musí ujasnit svoje vlastní dějiny, které maximálně vycházely z pozdního Marxe, pro něhož je člověk pouhým produktem dějin. Následný text z A. Ignatova může svým pojetím vypadat jako přehnaný a jednostranný, přesto se však dotýká bolavého místa: „*Selhání reálného socialismu bylo zároveň selháním jeho obrazu člověka (Ignatov 119). Selhání komunistické antropologické koncepce je tak zcela pochopitelné, ano, byl by to zázrak, kdyby neztroskotal. Vypustil totiž ze zřetele něco podstatného: Přehlédli, že neodmyslitelnou součástí lidské seberealizace a lidského zdokonalení, stejně jako lidského štěstí, je s v o b o d a. Kdyby komunismus skutečně dodržel své sliby, kdyby skutečně dosáhl určitého blahobytu, i pak by lidé byli pod jeho vládou velice nešťastní. Hospodářský kolaps východního bloku byl pouze dodatečným činitelem, zostrujícím celou psychologickou bídu, nikoliv však příčinou. A ještě více: Potlačení s v o b o d y je příčinou hospodářské katastrofy. Příčina fiaska komunismu má metafyzickou povahu: Spočívá v tom, že se komunismus prohřešuje proti jedné základní struktuře člověka. Proti svobodě. To samozřejmě není žádný objev. Je již dlouho známo, že komunismus odporuje „lidské přirozenosti“, Nyní však víme zcela konkrétně, jaké jsou následky konfliktů mezi svobodou jako dimenzí člověka a komunizmem a kterými mechanismy se uskutečňuje rozpad komunismu“ (Ignatov 125n.).*

Marxismus je myšlenkový systém (principy, metody, teoretické poznatky), který se vyvinul v protikladu ke kapitalismu. Dokud bude trvat kapitalismus, bude existovat i marxismus. Především v Latinské Americe dává moderním sociálním vědám k dispozici základy zkoumání, pojmy a metody kritického pohledu na sociální skutečnost.

Marxismus právem vytýká kapitalismu následná „dogmata“:

- Ekonomika má přednost před politikou, právem, sociální skutečností a před myšlením a chtěním člověka;
- Přírůstek hodnoty je měřen materiálním ziskem;
- Aby bylo dosaženo zisku, je nutno počítat s chudobou.

Filosof K. Marx podrobil filosofii své doby tvrdé kritice. Přitom i on měl hranice podmíněné dobou a slepá místa. Tak vyškrtl z obrazu člověka duchovně-náboženský rozměr a zastával z dnešního pohledu naivní víru ve vědu a pokrok: příroda, myšlení, dějiny a budoucnost člověka jsou vědecky poznatelné a předpověditelné, sice ne přímočarým vývojem, ale protikladnými skoky. Toto učení Marx nazývá „dialektický materialismus“.

K principům „dialektického materialismu“ patří:

- Dějiny vedou nutně přes „diktaturu proletariátu“ k „říši svobody“; jinak řečeno bude kapitalismus po vstupu určitých podmínek svržen námezdními pracovníky (= proletariátem); ti se budou mocí a násilím prosazovat až do stadia nastolení podmínek pro nový svět, který bude znamenat svobodu pro všechny lidi.
- Třídní boj a revoluce jsou „motorem dějin“; jinak řečeno dějiny dospějí do stavu lidskosti pouze prostřednictvím povstání nespokojených mas.
- Socialismus vyžaduje vědeckost, dokonce ještě více: věda je pouze tehdy vědou, vychází-li ze socialistických principů. Totéž platí pro literaturu, umění, hudbu, sport... Budou provozovány „vědecky“ a budou podřízeny socialistické politice, silám revoluce a třídnímu boji.
- Jednostrannost a všeobecná platnost, které byly v těchto principech formulovány, nejsou dnes obhajitelné. K lidské zkušenosti však patří, že ke společenskému rozvoji a duchovnímu pokroku dosti často došlo i prostřednictvím skoků, plných napětí (= dialekticky). Ostatní myšlenky marxistické filosofie dějin již dnes nelze zastávat, protože došlo ke změně vnějších podmínek. Protože hospodářská produkce přestala být tak dalece závislá na pracovní síle, „diktatura proletariátu“ tím ztratila půdu pod nohama. Revoluční síla již nemůže vycházet ze námezdních pracovníků. Ještě zřejměji je nepochybně překonáno pojetí, že věda ztratí svůj nárok na vědeckost, jestliže se ve všem nepodřídí vytyčeným cílům marxismu.

Marxismus jako politická ideologie v komunistických zemích

Pro všechny, kteří trpěli nebo ještě trpí pod komunizmem, je marxismus totožný s diktaturou a policejním terorem, s potlačením individuálních svobod, demokracie a víry. Prorocká vize, která měla podle „Komunistického manifestu“ socialismu přinést spravedlnost a rovnost pro všechny, byla zničena skutečností v komunistických státech. Deformace reálného socialismu mají svůj základ již u samotného Karla Marxe. Na příklad:

- zanedbává kritické myšlení ve prospěch praxe;
- nemá vysoké mínění o lidských právech a očerňuje je jako „buržoazní“;
- je velice nesnášenlivý vůči jiným pojetím a míněním;
- vášnivě odmítá jiné formy socialismu;

- idealizuje dělnickou třídu;
- připisuje stranickým aktivistům předvojovou funkci;
- takové představy následně vedly ke státnímu teroru, který např. u Lenina, Stalina a Maa dosáhl katastrofálních rozměrů.

Marxismus jako biblická eschatologie

2.5

Kdo odmítá oprávněné prvky marxismu, odmítá nakonec i biblickou vizi spravedlivé a blažené budoucnosti. Nelze dosti zdůraznit, že také Karel Marx žije z biblických kořenů. Jeho rodiče byli židé, on sám byl protestant. Vystoupení biblických proroků ve prospěch chudých a slabých přechází do marxistického myšlení a jednání. Rovněž tak přejímá K. Marx to, co udává bible jako cíl dějin. Ovšem K. Marx překládá cíl dějin do ryzí přítomnosti. K tomu si vystačí bez Boha: Člověk může dosáhnout tohoto cíle vlastní silou.

Jakkoli chybné jsou z pohledu bible oba tyto náhledy, K. Marx zůstává pro křesťany přirozeným diskusním partnerem. Proto byl v šedesátých a sedmdesátých letech veden seriózní dialog mezi křesťanskými teology a marxistickými mysliteli. Takové hovory byly vedeny po celém světě, např. v Mnichově okolo světoznámého teologa Karla Rahnera, ve Vídni s kardinálem Königem, v Chile v hnutí „Křesťané pro socialismus“ s Miguezem Boninem, v Zimbabwe se státním prezidentem a metodistickým teologem Canaanem Bananou, v Bangaloru kolem bratří Fernandesů. Také v bývalé NDR se marxističtí vědci snažili odpoutat od ateistického pozadí marxismu, resp. dokázat, že ateismus nepatří k nezadatelnému dědictví této filosofie.

Mnoho kritiků marxismu neuznalo tuto společnou základnu ani zahájený rozhovor. Teologie osvobození, která zčásti domýšlela dále marxistické myšlenky, zčásti však zrcadlila nezávisle na K. Marxovi obsah Bible, byla neprávem diskvalifikována jako „marxismus“, a to jak samozvanými kritiky, tak i nejvyššími církevními místy. Ve svém proslulém článku zformuloval postoj církve Oswald von Nell-Breuning SJ, který byl od třicátých let po desetiletí poradce papežů ve věcech církevního sociálního učení:

„Marxismus pořád ještě zlehčujeme ... Zvláště bychom vždy měli přesně odlišovat:

1. *Co není slučitelné s vírou v osobního Boha a jmenovitě s křesťanskou vírou ve Zjevení a není z toho důvodu pro nás přijatelné;*
2. *kteřá tvrzení K. Marxe považujeme nejen za scestná, ale současně za nebezpečná, i když se bezprostředně nedotýkají věrouky a mravouky ...;*
3. *kteřé výroky o ekonomické, sociální nebo politické situaci pronáší Marx jako konkrétní a kteřá výpověď je výstižná a proto přijatelná a kteřou je jako nevýstižnou vhodné opravit na základě lepšího poznání věci ...;*

Místo toho, aby chom tyto věci zřetelně oddělovali ..., rádi paušálně odsuzujeme ‚marxismus‘ anebo ‚marxistickou analýzu‘. Navíc máme sklon ... podceňovat ‚marxistickou analýzu‘, ... aniž bychom se namáhali vysvětlit, co tímto nařčením myslíme ...

Tyto věci jsou neustále směřovány ... a bez bližšího rozlišení jako marxismus či marxistická analýza odsuzovány, aniž by se lidem vysvětlilo, co vlastně Marx učí ... Nežřídka vzniká dojem, že ti, kteři varují nebo odrazují, to sami nevědí a bijí na poplach před něčím, co blíže neznají, co je však ale jako zlo o to více straší.

„Marxistická analýza“

Největší nejistota se dotýká vždy znovu citované „marxistické analýzy“. ... Mnozí, kteří zde postrádají nutné rozlišení, vycházejí z předsudku, že při nejmenším v případě Marxe nelze odlišit fakta a jejich zhodnocení a proto je nevyhnutelně paušální odsouzení. Sice nelze právě podle našeho vlastního učení ... příliš ostře rozlišit bytí a hodnotu, věcné otázky a hodnocení, jak je ve sporu o hodnocení požadováno; to však v žádném případě nesmí vést k tomu, abychom slučovali konstatovaná fakta a jejich hodnocení a demancovali rozbor jako „marxistický“ jen proto, že se nám zjištěná fakta nezamlouvají ...

... teprve Marx formuloval tuto „řadu fundamentálních skutečností ... nové společenské reality ... politicky účinným způsobem“ (závěr würzburgské synody „Církev a svět práce“, Ziff 1.5.1.). Od té doby je toto poznání spojováno se jménem Marxe a je šířeno v celém světě jím stanovenou terminologií.

Tyto poznatky nelze přičítat na vrub Marxovi a ještě méně je lze vyřazovat jako „marxistické“; Marxovi je pouze možné vyčítat, že je spojoval se svými omyly, včetně světonázorovými ...

Naši chybu lze popsat takto. Místo abychom opravili špatné osvětlení, do kterého Marx skutečnosti posunul, hovoříme často tak, že ... vytváříme nevyhnutelně dojem, jako bychom popírali fakta, která známe stejně dobře, přes naše lepší poznání; ... Tento náš postoj nás činí nedůvěryhodnými a vystavuje nás námitce, pokládané z marxistické strany, že slovní kritika Lva XIII. (Rerum novarum, Ziff. 2 „otrocké jho“) těchto skutečností byla dokonce ostřejší, než ta jejich; proto není čestné jim vyčítat, že se snaží tento stav nejen kritizovat, ale i zjednat nápravu.

„Třídní boj“

Na druhou stranu vzbuzuje pouhé používání pojmu jako třída, třídní společnost a tím spíše třídní boj v nás katolicích podezření, že se jedná o marxistu či alespoň marxismem nakaženého člověka, i když tyto termíny jako takové nemají s marxismem nic společného ... Pius XI. rozlišuje odsouzeníhodný třídní boj, naplněný nenávistí a závistí, a třídní boj, který se od předchozího odlišuje svojí touhou po spravedlnosti, a pro který razí výraz „třídní rozpor“ („classium disceptatio“). Zavrženíhodný třídní boj je možné převést do tohoto třídního rozporu („paulatim transire“) a tento jedu zbavený třídní boj označuje Pius XI. nejen za přípustný, ale dokonce za žádoucí pro vybudování beztřídní společnosti (QA 114).

Po dlouhou dobu nenalezneme v oficiálních věroučných dokumentech toto rozhodující důležité objasnění; znovu je zachyceno teprve až v encyklice Jana Pavla II. „Laborem exercens“ (1981) (Ziff 20. odst. 3).

„Třída“

Pod pojmem „třída“ rozumíme velkou společenskou skupinu, která není správně začleněna do celé společnosti, ať už z toho důvodu, že užívá nezasloužené výhody („vládnoucí“ třída), nebo že nemůže přiměřeným způsobem v plné míře přispívat k všeobecnému blahu a užívá tedy pouze zmenšený podíl na blahobytu („utlačovaná“ nebo „vykořisťovaná“ třída). Tento stav, vyvolaný v kapitalistické třídní společnosti nesprávnou „dělbou práce a kapitálu“, nelze podle názoru Pia XI. napravit pouze rozumovými důvody; k tomu je zapotřebí bojovný zápas.

Podle Marxe je třídní protiklad (v kapitalismu) absolutní a neodstranitelný; proto musí potlačovaná třída použít násilí, aby vládnoucí třídu „zlikvidovala“ (vyhubila), a jenom takovým způsobem může nastolit beztřídní společnost. Podle našeho učení je protiklad pouze relativní a proto může být překonaný tím, že bude napraveno nesprávné rozdělení

práce a kapitálu a obojí bude převedeno do správného spojení; proto se nejen smí, ale musí bojovat za to, aby společnost byla účinně beztřídní, aniž by k tomu bylo nutné jednu z obou tříd zničit. To je stanovisko církve.

Závěr

Dokud budeme Marxe, jeho učení nebo jeho terminologii paušálně zavrhnout ... do té doby se tím budeme dopouštět bezprávi“ (O. von Nell-Breuning, zkráceno).

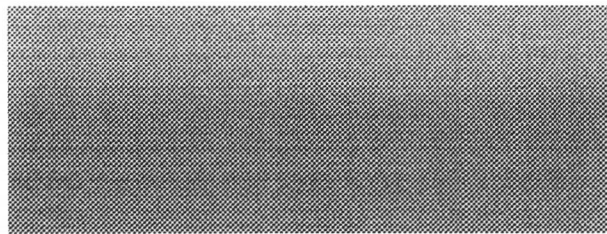
Marxismus a františkánská rodina

2.6

Jestliže marxismus a křesťanství opravdu mají společné kořeny a podobné vize, pak by musela i františkánská rodina objevit v marxismu spřízněné rysy. Každopádně bude schopna rozpoznat různé formy marxismu a kriticky je posoudit. Ale především bude moci vstoupit do dialogu s těmi, kteří, ovlivnění marxismem, se zasazují o spravedlivější svět.

Po zhroucení komunizmu ve východní Evropě řekl komunistický spisovatel Stephan Hermlin: „*Jsem přesvědčen, že komunistický spisovatel je dědicem všech snů a vizionářů, že k jeho vzorům by mimo Marxe a Lenina měl patřit i František z Assisi*“ (srov. Ignatow 140). Právě taková věta musí vyvolat kritickou reakci. František z Assisi je jistě i pro františkánskou rodinu „snílkem a vizionářem“, ale současně prožíval solidaritu s chudými v důsledné chudobě a konkrétním bratrství. Františkánská rodina však bude muset upozornit na to, že rovněž mladý Marx, nikoliv však pozdní Marx a už vůbec ne Lenin, by mohl být vzorem.

Zdá se, že k překonání nespravedlnosti je dokonce nutná spolupráce mezi františkánský a marxisticky smýšlejícími lidmi. Když se jako františkáni se nezúčastníme této konfrontace, ať už z neznalosti, z pohodlí nebo ze strachu, stáváme se vinnými. O způsobu a typu takové konfrontace musejí rozhodnout sestry a bratři františkánské rodiny daného místa. Jak píše biskup prof. dr. R. Graber, řekl Lenin krátce před svou smrtí jednomu bývalému spolužákovi: „*Zmýlil jsem se. Nepochybně bylo nutné osvobodit masu utlačených; ale naše metoda měla za následek jiné útlaky a hrůzyplné masakry. Ty víš, že jsem smrtelně nemocen. Cítím se ztracený v moři krve nesčetných obětí. K záchraně našeho Ruska to však bylo nutné. Ale je příliš pozdě na obrácení. Potřebovali bychom deset Františků z Assisi.*“

III. Františkánský postoj vůči politické a hospodářské moci

Bez ohledu na marxismus a kapitalismus vyvstává otázka: Jaký je vztah františkánské rodiny ke společnosti?

František a Klára a politicko-ekonomický konflikt

1

František nebyl ani revolucionářem ani sociologem. Přece však pochopil socio-ekonomický a politický systém své doby. Společnost, ve které žil, byla poznamenána hlubokými rozpory mezi šlechtou a měšťany (srov. LegPer 35, 2. Cel 37), mezi nevolníky a feudály, mezi Assisi a Perugií, mezi papežem a císařem. Tyto rozpory vedly stále znovu k povstáním a válkám.

Klára, František a mladé františkánské hnutí odmítalo vládnoucí feudální řád s jeho mocenskou strukturou a ještě daleko více nastupující kapitalismus, který se klaněl bohatství a penězům. Není divu, že byl František nejprve izolován a znevažován a že nebyl ihned uznáván jako prorok, kterým byl!

System moci

1.1

František sice nepohrdá „představiteli moci“. Poznává, že jsou lidskými bytostmi stejně jako všichni ostatní lidé. Ví, že „*Bůh je Pánem našim i jejich a může je povolát a když je povolá, také je může ospravedlnit*“ (3 dr 14,58). František se však s tímto systémem rozchází, svobodně a vědomě se rozhoduje pro jiný pořádek, protože pro něho i pro jeho spolubratry je logika systému, založeného na moci, „*bezcestná*“. Pro sebe a své bratry odmítá všechny funkce, považované v městském systému za hodné toho, aby o ně člověk usiloval: komoří, sekretáři, správci peněz, prezidenti ..., vše, co představovalo moc a peníze anebo z nich vyplývalo. Nechce žádné ovládání („*dominatio*“) a žádnou moc („*potestas*“), jak píše ve své řeholi (NŘ 7).

Svůj postoj zastává František dokonce i vůči nositelům moci své doby (papež, biskup, feudální páni, obecní zastupitelé ...).

František, Klára a jejich sestry a bratři odmítali znaky, které užívá společnost, aby „*vzbuzovala vážnost*“: nosit zbraně, vlastnit koně, užívat peníze, žít v okázalém přepychu, dopřávat si volný čas, nosit jemné a elegantní šaty, žít na zámcích, vlastnit knihy, být nositeli titulů, modlit se vybranými slovy. František zavádí „*nová znamení*“, která mají vyjádřit pravý opak: chodí pěšky, nenosí žádné zbraně, pracuje, prosí o

almužnu, když mu je odepřena mzda, nosí prosté a venkovské šaty, žije v jeskyních a chudých kostelech, nechce nic slyšet o knihách a vědě, které vedou pouze k samolibosti; místo nošení velkých titulů zavádí prostá jména: Menší bratři, ministr (= služebník), guardián (= strážce); jeho řeč je jednoduchá a mírná (srov. PŘ 6).

Daleko rozhodnější je odmítnutí jakéhokoli vykonávání moci zevnitř. František a Klára se zřikají funkcí, ve kterých by museli být představenými svým bratřím a sestrám: řád je rodina „menších bratří“ a „menších sester“ (srov. NŘ 5; 2. Cel 184; 1. Cel 38; ŘehKl 4; Řehole třetího řeholního řádu 7,23; 8,25.27). Mají pociťovat vzájemnou lásku „duchovní matky“, která jako skutečná matka, miluje a živí své děti (srov. PŘ 6; NŘ 9; ŘehKl 8; Řehole třetího řeholního řádu 7,23). Ve své řeholi předpokládá Klára, že abatyše svolá jednou týdně své sestry ke kapitule, kde si vzájemně „pokorně vyznají své přestupky a nedostatky“ (srov. ŘehKl 4; 12,12.). „Bratři“, „sestry“ a „bratrské společenství“ je teologicky zdůvodněno: „kvůli lásce Boží“. Tyto pojmy mohou smýšlení a cítění naší doby pouze zvýhodnit a posílit. Klára má silný smysl pro demokratickou spoluodpovědnost, který se projevuje ve 4. a 5. kapitole její řehole řadou do té doby neznámých předpisů: týdenní porada všech sester o nabíhajících úkolech a záležitostech v klášteře; volba osmi sester jako poradkyň abatyše; volba zástupkyně abatyše. Kdo patří k františkánsko-klaristickému charismatu, nemůže v žádném případě obhajovat formy vlády, které oslavují moc nebo omezují a vykořisťují (srov. NŘ 5). František a Klára často dávají zavedeným pojům své doby opačný smysl: opravdoví šlechtici a páni jsou chudí, chudoba je královnou řádu, ministr nebo abatyše jsou služebníci a mohou resp. mají být občas odvoláni (srov. NŘ 5; ŘehKl 4; 14; 22).

System peněz

12

Neodmítají však pouze moc a její struktury, ale též peníze a jejich význam. František a jeho bratři odmítali pro svůj život jakékoli peníze. Tím se stavěli proti společenské kontrole a nespravedlnosti. Díky tomuto důslednému postoji se bratři mohli osvobodit od nadvlády společensko-ekonomického systému.

U Kláry a jejích sester to bylo něco jiného. Ty neznaly žádný absolutní zákaz peněz jako František. Pro monastický život, který musely z dobou podmíněných důvodů vést, se nemohly zcela zříci peněz. Ale s obdivuhodnou pevností obhajovaly svoji „absolutní chudobu“ proti církvi i státu. František a Klára chtěli v první řadě a s veškerým nasazením žít podle evangelia. Jejich zkušenost s hospodářstvím, kulturou a politikou té doby je vedla k jejich alternativnímu způsobu života.

Spravedlnost a svoboda jako ústřední františkánský zájem

2

Při bližším zkoumání marxistických a kapitalistických systémů objevíme jejich nedostatky.

Komunistická idea byla původně nesena vůlí nastolit spravedlnost pro všechny: Všichni si měli dělit statky mezi sebou. Tento motiv se táhne i františkánským hnutím, ve kterém soukromá držba a vlastnictví měly být „cizími slovy“.

Františka však od komunizmu odlišuje svoboda. Jakub z Voragine, který píše koncem 13. století životopis tohoto „Poverella“, zdůrazňuje, že František byl mužem, který byl „přímý a svobodný“ („**frank** und frei“) a z něhož vycházel osvobozující vliv. Proto se také jmenoval „**Franciscus**“. František a Klára vždy znovu zdůrazňují svoji soběstačnost. Tak píše František: „*Nikdo mi neukazoval, co mám dělat, ale sám Nejvyšší mi zjevil, že mám žít podle svatého evangelia*“ (ZFr 4). František vyzdvihuje svou Boží bezprostřednost a svoji svobodu a uplatňuje ji vůči papeži i císaři. Proto je pro něj důležité, aby každý bratr mohl žít na základě vlastního „Božího vnuknutí“ (NR 2; PR 12). Dopis bratru Lvovi je možné číst jako vášnivé vyznání samostatné cesty a svobodné volby.

1. kapitola Kvítků vyznačuje opravdu velmi plasticky individualitu jednotlivých bratrů: Bratr Jiljí se vyznamenal svým mystickým vytržením, Filip Lungo věšteckou výmluvností, bratr Silvestr intimním přátelstvím s Bohem, bratr Bernardus ostrou inteligencí, bratr Rufin Boží plností. Podle toho každý směl, dokonce měl, být originálem, který tvůrčím způsobem přináší do společenství své vlastní schopnosti. Komunismus je pouze tehdy lidskou perspektivou, když spojuje spravedlnost, která mu je původně vlastní, se svobodou.

Na druhé straně se v kapitalismu svoboda chápe absolutně. Kapitalismus si neuvědomuje, že lidská svoboda je vždy též svobodou těch druhých. Svoboda proto nemůže být nikdy absolutní, je vždy relativizována bratrem a sestrou, které potkávám. František a Klára si byli zjevně vědomi, že svoboda je vždy uložena v sociální síti. Proto se František zapojuje do církve; nechává si svůj životní styl potvrdit. František spojuje svobodu s poslušností, samozřejmě ne ve smyslu bezmyšlenkovitého podřízení se, ale s připraveností citlivě naslouchat potřebám druhých. Poslušnost byla pro Františka nasloucháním, které věnuje bližním a celým skupinám, církvi i celému světu. Poslušnost byla pro Františka příslušností a sounáležitostí na všech úrovních. Svoboda se u něho stala zcela samozřejmě tvůrčím vztahem vůči lidem, kteří se s ním dostali do styku.

Jinak řečeno: Svoboda, která nebyla pro druhé spravedlivou, již nebyla pro Františka žádnou svobodou. V tomto smyslu je svoboda svobodou pouze tehdy, když je spojena se spravedlností (srov. též UL 23).

František a Klára nemysleli jenom na věčnost, ale také zcela konkrétně na pozemský život. Nebylo jim lhostejné, jaké důsledky může mít moc a vlastnictví zde a nyní. Žili novou, svobodnou a spravedlivou kulturu v dějinách, kulturu, která měla být platná i pro budoucí generace. Proto František myslel i na „bratry, kteří přijdou po nás“, na společenství, které potrvá „nyní i vždycky až do konce světa“ (GK) ne jen v Itálii, ale též v „jiných zemích“ a v „jiných oblastech“. On chtěl dát nové podněty vzájemným vztahům politických společenství a nadřazené společnosti (srov. Lvl).

Jako františkánská rodina musíme uvedenou kritiku kapitalismu a komunizmu a při tom současně zjišťované hodnoty aplikovat především sebekriticky na sebe a pak je prorocky uplatňovat ve společnosti.

- **Společný život ve společnosti**

Františkánská spiritualita má na zřeteli společný život ve společnosti, soulad mezi lidmi, který nepřipouští ani zničení životního prostředí, nepřítel, utlačovatele, ani zničení etnické nebo kulturní identity. Kdyby tento společný život zůstal omezen pouze na vnitřní prostor františkánské rodiny, neodpovídalo by to tomu, co bylo prožíváno jako ideál na počátku františkánského hnutí.

- **Františkánské pojetí člověka**

Františkánské hnutí vidí v lidech sestry a bratry. Všichni lidé, muži a ženy, děti a starci, si zaslouhují stejnou úctu a uznání, jaké dlužíme Ježíši z Nazareta (srov. Mt 25). Ani nejhoršímu, nejnepřijatelnějšímu a nejnebezpečnějšímu člověku nelze odepřít důstojnost, náležející Božimu dítěti. Františkánská spiritualita odmítá zásadu užitekosti, která se tak rozšířila v naší společnosti. Člověk se nestává člověkem teprve tehdy, když se stane potřebným či užitečným. I když někdo není použitelný ve světě práce, je člověkem. Kapitalismus zbavuje člověka důstojnosti, činí ho bezvýrazným a bezcenným. Vyřazuje ty, kteří jsou pro trh nepoužitelní: děti, staré, nezaměstnané, nemocné a invalidy. Nikdo za to nechce převzít odpovědnost. V socialisticko-komunisticky strukturovaných státech je jedinec rovněž bezvýznamný. Není obětován modle „trhu“, ale modle „lepší budoucnosti“.

- **Význam jedinečného a neopakovatelného**

V krizi, kterou dnes prožíváme, bychom opět mohli jít do školy u františkánů Dunse Scota a Wilhelma z Ockhamu. Oba zdůrazňovali význam jedinečného a neopakovatelného, konkrétních věcí, dějin a individuality. Tyto myšlenky nám mohou dále pomoci, když se jedná o nalezení nového vztahu k přírodě a k dějinám.

- **Nové vnímání**

Druhým vatikánským koncilem (GS 4) jsme my, františkáni a františkánky, povoláni k tomu „porozumět znamením času“ a naučit se novému vnímání.

Skutečnost, že nikdo již nemá čas a fakt zapomínání historie stojí v protikladu ke křesťanské zkušenosti víry. Podstatnou součástí naší víry je paměť, vzpomínka na minulost, kterou necháváme v našich bohoslužbách vždy nově oživat. Stejně tak patří k naší víře pohled na zaslíbenou Boží budoucnost: očekáváme, že do našeho života pronikne zcela nový a jiný Bůh. Naše naděje umírá ve všednosti a v pochybnostech.

Člověk, který nemá žádné vzpomínky a nic neočekává, se stává stále slabším a duchovně i politicky odumírá, jako strom, kterému jsou neustále odsekávány kořeny. Nedostatečné vědomí času a zapomínání dějin odporuje též františkánskému chápání věcí. Vždyť by to znamenalo zapomenutí zdroje, bylo by to odklonem od původního plánu zakladatelů, znamenalo by to ztrátu normativní povahy pramenů.

• Společné sebevědomí

Tento učební list má vést k novému společnému sebevědomí františkánské rodiny. Z vlastního přesvědčení víry jsme schopni bez obav spolupracovat se všemi skupinami lidí dobré vůle. Konkrétně to znamená:

- *** spolupráce s nadoblastními a mezinárodními lidovými hnutími, která se zabývají problematikou společnosti, politiky, životního prostředí atd.;
- *** nový přístup k moci, která vytváří prostor pro nejrozdílnější lidi;
- *** demokratický způsob vedení, odvozený od františkánského pojetí funkce;
- *** propojení lidí, skupin a institucí;
- *** spolupráce i s nenáboženskými skupinami a politickými silami;
- *** solidarita nad stranami, třídami, národnostmi, kulturami a pohlavími;
- *** spolupráce se všemi silami, které mají zájem o pozitivní změnu.
- *** můžeme si při tom uvědomovat, že František a Klára nezískali svou velikou oblibu kvůli jejich politicky správným ideám, ale protože ze své hluboké lásky k lidem hledali sociální spravedlnost a žili solidaritu.

Církevní a františkánské prameny

Bible	Mt 25
Církevní dokumenty	GS 4; Puebla 210
Františkánské prameny	Lvl. GK, NR 2, 5, 7, 9, PR6, 12; ZFr, 1; Cel 38, 2; Cel 37, 184, 3 dr 14; RehKl 4, 8, 12, 14, 22; LegPer 35
Mezifrantiškánské dokumenty	
OFM – OFM ^{Cap} - OFM ^{Conv}	
OSC (klarisky)	
OSF (TOR)	Řehole 7, 8
OFS (SFR)	
Dodatky	

Pozn.: Účastníci kursu mohou pramenné údaje rozšířit

1. cvičení:

V tomto cvičení se zachytí realita jednotlivých účastníků kurzu

Úkoly:

1. Do prvního sloupce zanešte tři nejdůležitější problémy své země, oblasti vašeho světadílu;

- do druhého sloupce uveďte nejdůležitější dopady;
- ve třetím sloupci uveďte předpokládané příčiny;
- ve čtvrtém sloupci uveďte heslovitě řešení, při kterém můžete spolupůsobit;

2. Vyměňte si zápisy a zvažte, co byste mohli udělat společně.

Problémy	dopady	příčiny	řešení
.....			
.....			
.....			
.....			

2. cvičení:

Curyšský společenský etik H. Ruth rozlišuje sedm vzájemně propojených (pracovních) dob v průmyslové společnosti:

.....

„1. **Volný čas:** Zde vykonává člověk činnosti, které se dělají o dovolené, zotavené a jako vyrovnání jiných forem práce, nebo které je dokonce nutné udělat.

2. **Pracovní doba námezdní práce:** Zde se jedná o práci, která je odměněna penězi a zajišťuje část živobytí: Je myšlena polodenní práce pro muže nebo ženu, spojená však se svobodou vykonat tolik práce, kolik on (nebo ona) chce. Předpokládá se ale, že tato práce není s hlediska ekologického a společenského škodlivá a neomezuje základní potřeby jiných. Předpokládá se také základní plat pro dospělého jedince, nezávislý na výkonu.

3. **Vlastní pracovní doba:** Zde se míní čas, tvořivě nasazený k dosažení určité úrovně přivlastnění si blahobytu: činnost pro zdraví rodinných příslušníků, pro obstarání

potravy, pro domácnost, vzdělávání, kulturu, cestování, k opravě poškozených strojů, nářadí, šatů atd., k postavení vlastního domova ...

4. Povinná doba společenské služby v délce asi 3 let (první rok asi ve stáří 20 let; druhý rok rozdělený v dalších letech a to každoročně asi 2 až 3 týdny; třetí rok asi ve věku 50 let): Zde se jedná o dobu, kterou společnost povinně předpisuje, aby byly vykonány činnosti ve prospěch druhých, např.: třídění a opětné použití odpadů, ozdravení lesů a jezer, služba starším lidem, hovory se staršími lidmi, pomoc v nemoci, pečovatelská služba pro výživu tělesně postižených, podpora pečovatelských povolání, pomoc s lepší pohyblivostí tělesně postižených a starších lidí, intenzivní péče o duševně choré, styk se schizofreniky, péče s problémy závislosti, preventivní činnost a opatření v problematice násilí, uskutečňování sportovních a kulturních akcí, humanitární jednotky pro nasazení v krizových oblastech, bezpečnost ve večerních a nočních vlakových spojích, péče o děti, mimoškolní výpomoc ...

5. „Neformální“ společenská práce: Zde je míněna je veřejně prospěšná činnost a neplacená práce všeho druhu: sousedská výpomoc, soukromé hodiny, návštěva příbuzných ...

6. „Čas pro mně“: Zde jde o práci na sobě: Zdraví, sport, kultura, náboženství, niternost, spiritualita.

7. Reprodukční doba: Zde je míněna taková činnost, která se vztahuje i na další generace: péče, dohled a výchova dětí a vnoučat, vědomí zodpovědného rodičovství ...“ (Ruth, 30. resp. 37.).

Otázky:

1. Co říkáte těmto různým formám práce?
2. Které formy práce znáte?
3. Které formy práce byste musel objevit?

3. cvičení:

Naprostu nekomplikovaný příběh zadlužení
(napsala Traude Novy)

Poznámky k cvičení:

Tři účastníci předvedou následující scénku:

Osoby:

Anita – žena z Manily

George – muž z Ameriky

Mluvčí

Anita: *Pane, nechcete si koupit tuto košili? Je velmi dobře ušitá a mimoto velice laciná.*

Jiří: *Ukaž. Skutečně. Kolik za ni chceš?*

Anita: *150 korun.*

Jiří: *Dám ti 120. Ale mohu ti obstarat půjčku, aby sis mohla koupit moderní šicí stroj. Pak budeš moci ve stejné době ušít 4 košile a vydělat 600 korun.*

Anita: *Děkuji, pane.*

Za nějaký čas

Anita: *Pane, zde jsou 4 košile. Nový stroj je opravdu báječný.*

Jiří: *Bohužel si od tebe mohu koupit jenom 2 košile. Nemám pro ně zákazníky.*

Anita: *Prosím, 300 korun.*

Jiří: *Žádných 300 korun ti dát nemůžu, jinak si koupím košile od Číňanů. U nich stojí 1 kus jen 60 korun. Z těch 120 korun ti však ještě musím odpočítat 30 korun za úroky. Musíš šít víc, protože příští rok musíš začít splácet úvěr.*

O rok později

Jiří už nepotřebuje žádné košile. Anita prodává košile za 30 korun obchodní řetězci – šicí stroj je v zástavě. Dluhy zůstaly ...

Otázky a úkoly:

1. Ukažte příčiny spirály zadlužení.
2. Jak by příběh mohl jinak probíhat?
3. Zahrajte nově navržený příběh (pokud možno zase s jinými herci, než v prvním případě).

4. cvičení:

Rok promíjení dluhu a milostivý rok

V Bibli nalezneme texty, které vzhledem k dnešní diskusi o zadluženosti neztratily na své aktuálnosti. Teologickým rámcem všech vlastnických a územních práv je myšlenka, že vlastníkem Země je Jahve (Lev 25,23). Soukromé vlastnictví je pojímáno jako „svěřený životní prostor“, tzn. že nikdo nemá právo ho bližnímu bezohledně upírat, nebo se obohacovat na úkor společensky slabých. Této zásadě odpovídá za prvé zákaz požadovat úrok od soukmenovců (Dt 23,20n); za druhé léto promíjení dluhu (Dt 15,1n), kdy se každý sedmý rok promíjí dluh; a za třetí tzv. milostivé léto (Lv 25,8), při kterém každý padesátý rok připadne půda, získaná v mezičase, zpět původnímu majiteli a všichni otroci kvůli dluhu se smějí vrátit ke svým rodinám.

Biblický základ těchto dvou roků nelze bezprostředně přenést na dnešní zcela odlišné společenské, kulturní a hospodářské struktury. Základní myšlenky jsou však platné dnes, jako tehdy.

Lv 25, 8-10 – milostivé léto

„Odpočítáš si sedm roků odpočinutí, sedmkrát sedm let, a vyjde ti období sedmi roků odpočinutí: čtyřicet devět let. Desátého dne sedmého měsíce dáš ryčně troubit na polnici; v den smíření budete troubit na polnici v celé vaší zemi. Padesátý rok posvětíte a vyhlásíte v zemi svobodu všem jejím obyvatelům. Bude to pro vás léto milostivé, kdy se každý vrátíte ke svému vlastnictví a všichni se vrátí ke své čeledi.“

Ex 23, 10-11 – sabatový rok

„Po šest let budeš osévat svou zemi a sklízet z ní úrodu. Sedmého roku ji necháš ležet ladem. Nebudeš ji obdělávat, aby jedli ubožáci z tvého lidu, a co zbude, spase polní zvěř. Tak naložíš i se svou vinicí a svým olivovím.“

Dt 15, 1- 2 – léto promíjení dluhu

„Každého sedmého roku budeš slavit léto promíjení dluhu. Toto je způsob promíjení dluhu: Každý věřitel svému bližnímu promine, co mu půjčil. Nebude na svého bližního svého bratra, naléhat, protože je vyhlášeno Hospodinovo promíjení dluhu.“

Nicodemus
od začátku Bible – od Biblek zvat!

K pochopení situace národa Israelitů a k pochopení situace dnešních lidí je nutné vždy vidět stránku hospodářskou, sociální, politickou a náboženskou (technika čtyř stran).

*** *Zvolte jeden ze tří textů a vytvořte malé skupiny*

1. Text
Současná situace

*** *Na počátku každé práce s Bibli je nutnost hledat faktory (ony čtyři stránky skutečnosti), které naši situaci určují: hospodářskou, sociální, politickou a náboženskou stránku. Kdo není schopen svoji situaci identifikovat, nedokáže na ni přenést ani poselství Bible a nepozná také její význam.*

*** *Vyměňujte si potom výsledky a jednotlivě rozeberte vaši situaci dle těchto čtyř faktorů*

2. Text
Základní principy Bible

*** *Čtěte text (nejdřív každý sám pro sebe, potom at' ho přečte jeden účastník nahlas)*

ZADÁNÍ

1. O čem pojednávají? Co je přesně jejich obsahem?
2. Situace národa: Jaký hospodářský, sociální, politický a náboženský stav nám text ukazuje?
3. Jak interpretuje Písmo tuto hospodářskou a sociální skutečnost ve světle víry?
4. Jaká práva zde mají chudí? V čem jsou zakotvena?

OTÁZKY

1. Do jaké míry vyvolává tento text naši víru v Boha?
2. Jaký je Bůh, v něhož věříme?
3. Jak by dnes mohlo být konkrétně uskutečněno tato sociální vyváženost, kterou požaduje zákon: v našem osobním a společenském okruhu, v rodině, obci, kraji, státu, světadílu, mezinárodně?

AKCE

- *** **Shrňte v ovzduší modlitby, o co se v tomto cvičení jednalo a zvolte nakonec pojem, který vyjádří, o čem jste diskutovali.**

5. cvičení:

Čtete následující texty:

1. Socialismus se neuskutečnil v té podobě, v jaké ho představil Karel Marx. Přesto se „reálně existující socialismus“ pustil – tak jako u Marxe – do zásadního bodu: Výrobní vztahy jako určující základní struktura. Následovalo odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Z toho důvodu nemohla žádná třída vlastníků, ať pudy nebo kapitálu, sama rozhodovat o tom, co se bude vyrábět a jak bude rozdělována nadvýroba prostřednictvím cen.

Přesto, že tento pokus jako celek selhal, nemělo by se zapomínat, že dosáhl částečných úspěchů. Porovnáme-li uspokojování základních potřeb nebo spravedlivé rozdělení statků pro pětinu obyvatelstva v Číně před a po revoluci nebo odpovídající vztahy mezi Čínou a Indií nebo mezi Kubou a ostatními zeměmi Latinské Ameriky, tak je bez diskuse, kdo je úspěšnější vzhledem k uspokojování základních potřeb. Bez ohledu na vědomé úsilí západního kapitalistického světa nenechat tento konkurenční model uspět je jasně patrné, že byly i vnitřní příčiny pro jeho ztroskotání. Tyto důvody nejsou pouze ony známé, jako je vytvoření nové třídy byrokratů, kteří sami vzniklou nadvýrobu odčerpávali a politicky utlačovali obyvatelstvo. Ukazuje se, že velké nedostatky byly i v samotném hospodářském základě. Již dříve se poukazyvalo na to, že hospodářství bylo i v socialistických státech organizováno prostřednictvím zboží. Robert Kurz poukázal ve své knize „Kolaps modernizace – Od zhroutilí kasárenského socialismu ke krizi světového hospodářství“, že jako určující zůstala zachována i abstraktní forma práce a akumulace (= nahromadění) peněžní hodnoty. Namísto trhu nastoupilo pouze centrální plánování. To vede v komplexním hospodářství k selhání. Zde to nemůžeme

blíže vysvětlit. V každém případě je pro tento byrokratický socialismus vhodnější označení státní kapitalismus, než socialismus, jak ho chápal Marx. Co se týče ekologických následků, které způsobovala ekonomika „reálně existujícího socialismu“, je vhodné poznamenat, že ve „státním vlastnictví“ bylo zahrnuto pojmání vlastnictví u starých Římanů a Johna Locka, totiž naprosté dispoziční právo. K tomu přistupuje přejímání kapitalistického rozvojového modelu v předpokladu spotřeby. Tak zavinil státně-kapitalistický průmysl ještě katastrofálnější narušení životního prostředí, než soukromokapitalistické hospodářství. Není divu, že jsou lidé lákáni do kapitalistických center (přičemž se přehlíží růst bídy na předměstích), když se rozvíjí spotřeba zboží stejně, ale s výrobními prostředky s nižší efektivitou (podle Duchrowa – mírně zkráceno).

2. Obhajoba tvrzení, že **ke kapitalistickému systému neexistuje žádná alternativa**, vychází především z jeho vítězství nad socialistickým systémem. Toto vítězství je uváděno jako důkaz platnosti a oprávněnosti kapitalistických cílů. Všechna ostatní pojetí spravedlnosti – např. „sociální spravedlnost“ – namířené proti kapitalistickému chápání spravedlnosti, které je založeno se na soukromém vlastnictví a na zákonech trhu, jsou považovány za chybné a odporující pokroku.

Toto ztotožňování vítězství a moci s pravdou a spravedlností, a v zásadě i s Bohem, není v dějinách nové. Židovský historik Josef Flavius uvádí ve své knize „Židovská válka“ projev vojevůdce Agrippy k Židům, kterým je chce přesvědčit, aby nezačínali válku proti římské říši. Jeho argumentace se opírá o všeobecně známé skutečnosti: *„Když nyní všichni, kteří žijí pod nebem, se obávají zbrání Římanů a ctí je, jak chcete vést sami válku proti nim? S kým společně chcete válčit? Není jiná pomoc, než Boží; avšak i ta je na straně Římanů, neboť bez její zvláštní pomoci by nebylo možné, aby vznikla a udržela se tak velká říše“* (39).

Je známý i středověký zvyk řešit rozdílné názory rytířů jejich soubojem. Je to tatáž logika. Bůh stojí na straně spravedlivého, který mluví pravdu. Kdo tedy mluví pravdu, v souboji vyhraje, i když je slabší. Bůh v souboji spravedlivého neopustí a dopřeje mu vítězství. Vítězem je tedy spravedlivý člověk, který říká pravdu.

Tuto logiku využívají kapitalisté, aby dokázali, že tržní hospodářství je spravedlivé a že bohatí si zaslouhují své bohatství. Jsou i kritikové kapitalistického systému, kteří argumentují touto logikou, ale s opačným znaménkem. Ti věří, že boj za chudé je spravedlivým bojem a proto je vítězství jisté. Pro ně tedy není tak důležité vědět, zda jsou dány objektivní podmínky pro politické vítězství nebo ne, neboť oni věří, že Bůh nebo zákon dějin stojí na jejich straně, protože jsou spravedliví a proto nemohou být poraženi, i když toto vítězství na sebe nechá poněkud čekat. Tato slepá důvěra způsobovala a působí, že se mnozí nadšenci a skupiny dobré vůle dopouštějí závažných strategických chyb. Navíc to potvrzuje logiku, kterou se legitimuje kapitalistická nadvláda.

Křesťanská víra se nezakládá na takovéto představě Boha, který je vždy na straně spravedlivého. Naopak, jádrem naší víry je skutečnost, že Ježíš Nazaretský vstal z mrtvých. Vyznání, že Ježíš – poražený, odsouzený a usmrcený římskou říší a jeruzalémským chrámem – vstal z mrtvých, je víra v jednoho Boha, který není spojencem římské říše a Chrámu. Tato víra dovoluje rozlišovat mezi vítězstvím a mocí na jedné straně a pravdou a spravedlností na straně druhé.

Ježíšovi učedníci nebyli zatýkáni proto, že učili, že existuje život po smrti, ale proto, že učili, že „v Ježíši je *vzkříšení mrtvých*“ (Sk 4,2). Velká revoluční novost spočívá v tom, nehlásat zmrtvýchvstání vítězných a mocných, ale těch, kteří jsou politicky a nábožensky poraženi, ale v Božích očích jsou „*svatí a spravedliví*“ (Sk. 3,14).

Pochopením skutečnosti, že Ježíš, ukřižovaný, vstal z mrtvých, zjistíme také to, že vládnoucí sociální pořádek a držitelé moci nepředstavují ani spravedlnost, ani Boží vůli. Tato víra nás vede k tomu, abychom vydávali svědectví Ježíšovu vzkříšení tím, že se zastáváme chudých a malých. Lukáš nám říká, jak první obce svědčili o Ježíšově vzkříšení: „*Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné. Boží moc provázela svědectví apoštolů o vzkříšení Pána Ježíše a na všech spočívala veliká milost. Nikdo mezi nimi netrpěl nouzi, neboť ti, kteří měli pole nebo domy, prodávali je, a peníze, které utržili, skládali apoštolům k nohám. Z toho se rozdávalo každému, jak potřeboval*“ (Sk 4,32-35).

V tomto pěkném textu je něco velmi pozoruhodného. Jádrem poselství je svědectví vzkříšení Pána. Toto ústřední poselství je však vloženo mezi dva vzájemně si podobné odstavce, které nehovoří o vzkříšení, ale o hospodářských otázkách: sbírce zboží a majetku, odpovídající možnostem jedince, jakož i jeho rozdělení dle potřeb jedinců tak, aby mezi nimi nikdo netrpěl nouzí. Dělení proměnilo zástup ve společenství. Leckdo by mohl namítnout, že ony dva odstavce, mezi které je ústřední zpráva vložena, se tam dostaly Lukášovým přehlédnutím a že proto svědectví o Vzkříšení Pána nemá nic společného s hospodářskými otázkami. Jiní by mohli právem dodat, že právě tímto postojem k majetku dokazují vzkříšení Pána. Neboť víra ve vzkříšení Ježíše ukazuje, že spása nespočívá v hromadění moci a bohatství, ale ve vytváření společenství lidí, kde jsou všichni uznáváni stejně, nezávisle na svém bohatství nebo jiných sociálních znacích. Víra ve vzkříšení Ježíše je epistemologickou revolucí – revolucí poznání -, která nám umožňuje odhalit skutečný obraz Boha a člověka. Tím, že objevíme skutečnou tvář Boží a základní lidskou důstojnost všech lidí, cítíme se osloveni voláním chudých a vyzváni budovat lidštější a spravedlivější společnost (Jung Mo Sung).

Úlohy:

1. Shrňte základní tvrzení obou textů
2. Hovořte o zde uvedených stanoviscích.

1. použití:

Meditace nad bankovkou

Položte bankovku na zem doprostřed kruhu. Čtěte pomalu text. Ponechte si čas na promyšlení jednotlivých témat. Meditace by měla vést k uvědomění si mnohovrstevnatosti fenoménu „peníze“. V penězích hrají roli mnohé roviny, které sahají hluboko do osobní a kolektivní psychiky. Tyto hladiny naše meditace osloví.

Uvolnění a relaxace

Uvolněně si sedněte a pozorujte svůj dech: kam plyne, odkud teď přichází, co do mne vnáší a co ze mne odnáší?

- Kde jsem v tomto okamžiku se svými pocity: Čím se zabývám, čeho se nemohu zbavit?
- Kam mne vedou moje myšlenky? Jak jsem nyní blízko nebo daleko vůči tomuto tématu?

Osobní meditace

- Co mne napadá při pohledu na známou bankovku?
- V jaké souvislosti jsem ji měl naposled v ruce?
- Za co jsem ji vydal nebo přijal?
- Co bych s ní nejraději udělal?
- Jakou roli hrají peníze v mém životě?
- Jak často a jakým způsobem jsou pro mne tématem?
- Jak se v průběhu mého života měnil můj vztah k penězům?
- Jaké téma to bylo v mé rodině?
- Jak je tomu dnes?
- Změnila se i má hodnotová měřítka prostřednictvím té bankovky?
- Kdy a za jakých okolností jsem poprvé vydělal peníze? Jaké na to mám vzpomínky a pocity?
- Kolik peněz nosím sebou? Existuje nějaká částka, s níž se cítím jistý a naopak při které se cítím chudý?
- Mám nějakou bariéru při rozměňování velké bankovky?
- Mám nějakou vnitřní mez, kde začíná míra „příliš hodně“?
- Už jsem někdy ztratil velikou částku? Jaké jsem přitom měl pocity?
- Dávám peníze žebrajícím lidem? Kolik a s jakými pocity?
- Existuje u mne nějaká souvislost mezi penězi a sebevědomím? Mám při zacházení s penězi pocit viny?
- Co by se dnes změnilo, kdybych neměl žádné peníze?
- Co by se změnilo, kdybych měl dnes hodně peněz?
- Co je pro mne nejdůležitější, co mi peníze v mém současném životě umožňují?

- Existuje i něco, co kvůli penězům nemohu? Znáš u sobě charakteristiky, které by se třeba bez peněz projevovaly zcela jinak?

4. úkol

Pomalů se vracete a zaměřte svou pozornost na okolí, na ostatní.

Úkol

Důležité myšlenky vaší peněžní cesty napište na lístek. (Sesbírejte lístky, rozdělte je náhodně, přečtěte je a komentujte je z vlastního pohledu.)

2. použití:

Přečtěte si ekonomickou část svých novin.

Úkoly:

1. Které hospodářské aktivity se z toho dají rozpoznat?
2. Jaké jsou jejich cíle?
3. Kdo jsou uživatelé a kdo oběti tohoto druhu hospodaření? Označte je konkrétně.

3. použití:

Přečtěte si následující text z knihy „Mystika a odpor“ od Dorothee Sölleové:

Jak daleko může tato dobrovolná chudoba zajít jsem vyčetla z jednoho zajímavého dokumentu, dopisu časopisu „Katolický pracovník“ pokladníkovi města New York. Kvůli stavbě podzemní dráhy vyvlastnilo město pozemek, na kterém stál dům společenství. Dvě třetiny odškodného byly zaplacený předem. Konečné vyúčtování však na sebe nechalo jeden a půl roku čekat. K těm zbývajícím 68.700 dolarů město přidalo odpovídající úrok 3.579,39 dolarů. Dorothy Dayová (katolická radikálka 1897-1980, pozn. red.) jako vydavatelka „Katolického pracovníka“, napsala nato v červenci r. 1960 finanční správě.

„Tímto vám vracíme úrok z peněz, který jsme před nedávnem obdrželi, protože nevěříme na úročení půjček. Jako katolíci jsme seznámeni s učením ranné církve. Všechny dřívější koncily půjčování peněz zakazovaly a prohlásily za zavrženíhodné vydělávat peníze úroky z půjček. Středověké kanonické právo to zakazovalo a nařizovalo v různých dekretech zisk tohoto druhu vracet. Křesťanský důraz na povinnost konat dobro nám přikazuje zadarmo půjčovat, volně dávat, i v samotném případě vyvlastnění, jako je náš případ, neodporovat, ale přijmout to s radostným srdcem. Nevěříme na systém zisku a proto nemůžeme přijmout žádný zisk a žádné úroky za své peníze. Lidé, kteří mají materialistický přístup k péči o lidi, se snaží dosahovat zisk. My

se však snažíme plnit svoji povinnost tím, že konáme naše služby, aniž bychom od svých bratří a sester požadovali platbu, tak, jak nám to přikázal Ježíš ve svém evangeliu (Mt 25). Dávat zúročitelnou půjčku pokládá františkán za zásadní pohromu kultury. Anglický umělec a spisovatel Eric Gill označuje lichvu a válku za dva největší problémy naší doby.

Protože jsme se těmito problémy zabývali v každém čísle „Katolického pracovníka“ od roku 1933 – svoboda člověka, válka a mír, člověk a stát, člověk a jeho práce – a protože Písmo svaté učí, že láska k penězům je kořenem všeho zla, používáme tuto příležitost, abychom žili svoji víru prakticky a dáváme najevo překonání lásky k penězům tím, že vám tyto úroky vracíme“.

Otázky:

1. jak se vám jeví tento signál?
2. Co mu říkáte:

4. použití:

Františkánské lidi není třeba teprve přesvědčovat o hodnotě vizí a utopií (ou-topos = nikde neuskutečněno). První prezident nezávislé Tanzánie a „Otec afrického socialismu“, Julius K. Nyerere, měl vizí pro svou zemi (bývalá Tanganjika), pro Afriku a pro celý svět. Nazýval ji „socialismus“. Následný text je sestaven z projevu a písemností Julia K. Nyerere.

Ujamaa – základ afrického socialismu

.....

Socialismus je – tak jako demokracie – postoj ducha. Cílem této studie je tento postoj prozkoumat. Právě duchovní postoj odlišuje socialistu od toho, kdo jím není; to platí jak pro jednotlivce, tak pro společnost. Nemá to nic společného s tím, zda člověk vlastní majetek anebo ne. Trpící mohou být potenciálními kapitalisty – vykořisťovatelé jejich bližními.

Existence milionářů v nějaké společnosti nedokazuje její bohatství; ve velmi chudých zemích jako Tanganjika se mohou milionáři vyskytovat stejně dobře jako v bohatých zemích. Zásadní rozdíl mezi socialistickou a kapitalistickou společností neleží v metodách, jak vytvářet bohatství, ale ve způsobu, jakým je toto bohatství rozdělováno. Jestliže existence milionářů v nějaké společnosti nezávisí na jejím bohatství, muselo by být pro sociology vskutku zajímavé, zjistit a prokázat, proč v naší společnosti v Africe žádní milionáři nejsou. Domnívám se, že by zjistili, že to spočívalo v organizaci tradiční africké společnosti, - tedy také v rozdělování bohatství, které vytvářela, - která ztěžila připouštět možnost příživnictví. Přirozeně by také bylo možné říci, že Afrika z toho důvodu nemohla vytvořit žádnou zahálčivou třídu statkářů a proto nebyl nikdo, kdo by vytvářel díla umění nebo vědy, na která je kapitalistická společnost tak hrdá. Avšak díla umění nebo vymoženosti vědy pocházejí z rozumu, který je tak jako země jedním z darů Božích lidstvu.

Musí být něco špatného ve společnosti, ve které si jeden člověk, ať je jakkoliv chytrý a tvrdě pracující, přivlastní jako „odměnu“ tolik, co tisíce jeho spoluobčanů. Ziskuchtivost s cílem získání moci a prestiže není socialistická. V ziskuchtivé společnosti má bohatství sklon korumpovat ty, kteří je vlastní. K tomu, aby měli požitek ze svého bohatství je téměř nutný zřetelný rozdíl mezi jejich bohatstvím a relativní bídou zbytku společnosti.

Vedle tohoto asociálního důsledku hromadění soukromého bohatství musí být vykládána samotná potřeba jeho získávání jako „hlasování o nedůvěře“ ke společenskému systému. Je-li společnost organizována tak, že se o své členy stará, pak by si žádný člen této společnosti neměl dělat starosti s tím, co se s ním zítra stane, když dnes žádné bohatství nenahromadil – za předpokladu, že je ochoten pracovat. Společnost samotná by měla dbát nad ním, případně nad jeho vdovou a sirotky. Právě toto přineslo úspěch tradiční africké společnosti. Přírodní katastrofy přivodily hladomory, ale tím byli postiženi všichni – „chudí“ i „bohatí“. To byl socialismus. To je socialismus. Socialismus svou podstatou znamená spravedlivé dělení.

Vytvořit bohatství, ať primitivním nebo moderním způsobem, vyžaduje nutně tři věci: Za prvé půdu. Bůh nám dal zemi, z které čerpáme suroviny, které dle našich potřeb vhodně přetváříme.

Za druhé nástroje. Ze zkušenosti jsme poznali, že nám nástroje pomáhají!

A za třetí lidské úsilí nebo práci. Nemusíme číst Karla Marxe nebo Adama Smitha, abychom zjistili, že v podstatě ani půda ani sekera bohatství nevytvářejí. Nemusíme mít diplom z ekonomie, abychom věděli, že ani dělník ani majitel pozemku půdu nevytváří. Půda je Božím darem lidstvu.

V tradiční africké společnosti byl každý pracujícím. Nebyla jiná možnost, jak získat živobytí pro společnost. I starý příslušník kmene, který již žádnou práci nevykonává a jen tak žije a na kterého zdánlivě všichni ostatní pracují, po celé své mládí velice tvrdě pracoval. Bohatství, které nyní, jak se zdálo, vlastnil, nebylo jeho osobním vlastnictvím; pouze je „vlastnil“ ve funkci stařešiny skupiny, která bohatství vytvořila. Mladší mu vzdávali úctu, protože byl starší než oni a společenství sloužil déle. Když konstatují, že v africké společnosti byl každý pracujícím, nepoužívám výraz „pracujícím“ jako protiklad k „podnikateli“, ale k „lenochu“ nebo „flákači“. Africká společnost neznala nejenom kapitalistu nebo velkostatkářského vykořisťovatele, ale neexistoval ani další způsob moderního příživnictví – lenoch či flákač, který pohostinnost nárokuje jako své „právo“, avšak není připraven k žádné protislužbě! Ti z nás, kteří hovoří o africkém způsobu života, učiní dobře, když si vzpomenou na následující swahilské přísloví: „Svého hosta uctívej dva dny jako hosta, třetí den ho vykopni!“ Socialismus bez práce neexistuje. Použití slova „pracujícím“ ve smyslu námezdní dělník jako protiklad k „podnikateli“ vyjadřuje kapitalistický způsob uvažování, který byl zaveden do Afriky s počátkem kolonialismu a je našemu způsobu myšlení zcela cizí. Není nic špatného na tom, že i my chceme mít blahobyť, a rovněž tak není nic špatného na tom, když chceme získat moc, kterou sebou přináší bohatství. Ale v každém případě je špatné, chceme-li dosáhnout bohatství a moci proto, abychom mohli ovládat jiné. Bohužel se mezi námi vyskytují lidé, kteří se naučili shromažďovat bohatství pro takovéto účely. Naším prvním krokem tudíž musí být vlastní převýchova, abychom znovu získali své bývalé postoje. Tak jako odmítáme kapitalistický způsob uvažování, který do Afriky přivedl kolonialismus, tak musíme odmítat i s ním spojené kapitalistické metody. Jedna z nich je soukromé vlastnictví pozemků. V Africe jsme vždy považovali půdu za vlastnictví společenství. Právo Afričana na půdu bylo pouze právo na její užívání. Cizinci přinesli zcela jiné pojetí – pojetí, že půda je tržní zboží. Takový systém je nám nejen cizí, ale je též zcela špatný. Ve společnosti, ve které existuje soukromé vlastnictví půdy, mohou

vlastníci náležet ke stejné třídě, a většinou též náleží, jako lenoši, o kterých jsem už hovořil: k třídě příživníků. Nárůst příživnictví nesmíme zde v Tanganjice trpět. Ale, jak jsem už řekl zcela na počátku, pravý socialismus je postojem ducha. Je proto úkolem obyvatelstva Tanganjiky zajistit, aby se socialistický postoj ducha nevytratil pokušením osobního zisku.

Některé skupiny budou vždy k národnímu důchodu přispívat více, než jiné, v závislosti na „tržní hodnotě“ výroby jejich určitého odvětví. Ve skutečnosti mohou ale jiné skupiny vyrábět zboží nebo poskytovat služby, které mají skutečnou hodnotu stejnou nebo i vyšší. Na příklad potraviny, které vyrábí rolník, mají vyšší společenskou hodnotu, než diamanty, dobývané v dolech v Mwaui.

Jedním z úkolů odborů je zajistit pracujícím spravedlivý podíl na zisku. Ale „spravedlivý“ podíl musí být spravedlivý také vzhledem k celé společnosti. Co platí pro skupiny, platí stejně tak i pro jednotlivce. Existují určité dovednosti, určité kvalifikace, které jsou z dobrých důvodů placené lépe, než jiné. Ale i zde bude socialista požadovat přiměřený podíl a pokud není potenciální kapitalista, nebude se pokoušet vydírat společnost tím, že by požadoval stejný plat, jako mají jeho kolegové v daleko bohatších společnostech.

Evropský socialismus vzešel ze zemědělské revoluce a z průmyslové revoluce, která ji následovala. První vytvořila v rámci společnosti třídu „majitelů půdy“ a „bezzemků“; druhá přinesla moderní kapitalisty a průmyslový proletariát. Obě revoluce zavedly do společnosti zárodek konfliktu a z tohoto konfliktu nevzešel pouze evropský socialismus, ale jeho apoštolé jej dokonce povýšili i na filosofii. Na občanskou válku se již nepohlíželo jako na zlo a neštěstí, ale jako na něco dobrého a nutného. Tak, jako je pro křesťanství nebo islám modlitba prostředkem, který nelze oddělit jeho účelu, je jím pro evropskou verzi socialismu občanská válka (kterou nazývají „třídní boj“). Tak se obojí stává podkladem celého životního stylu. Evropský socialista si neumí socialismus představit bez jeho otce – kapitalismu!

Pro mne, který jsem vyrostl v kmenovém socialismu, je tento rozpor neúnosný. Propůjčuje kapitalismu filosofický stav, na který si kapitalismus ani nečiní nárok, ani mu nepřísluší. Musím znovu opakovat, že tuto glorifikaci kapitalismu prostřednictvím doktrinárních evropských socialistů shledávám neúnosnou.

Africký socialismus nezačal existencí vzájemně protikladných tříd ve společnosti. Opravdu pochybuji, zda v nějaké africké řeči existuje něco obdobného slovu „třída“. Základem a cílem afrického socialismu je velká rodina. Náš socialismus popisuje „Ujamaa“ nebo „rodinná solidarita“. Ten je v protikladu ke kapitalismu, který se pokouší vytvořit šťastnou společnost na podkladě vykořisťování člověka člověkem; avšak je rovněž v protikladu k doktrinárnímu socialismu, který se pokouší vytvořit šťastnou společnost na podkladě filosofie nevyhnutelného konfliktu mezi lidmi.

V Africe potřebujeme stejně málo být „obrácení“ na socialismus, jako být „poučení“ o demokracii. Obojí má své kořeny v tradiční společnosti, z které jsme vzešli. Moderní africký socialismus může ze své tradice chápat „společnost“ jako rozšíření rodiny jako základní jednotky. Ale představa sociální rodiny nesmí nadále zůstat omezena ani na kmen, ani na národ. Když jsme bojovali za zlomení moci kolonializmu, poznali jsme, jak důležitá je jednota. Došli jsme k poznatku, že stejný socialistický duchovní postoj, který ve starých kmenových dobách dával každému jedinci jistotu, protože patřil k rozšířené rodině, musí být zachován v ještě větším společenství, v národě. Ale zde bychom se neměli zastavit. Rozsah rodiny, ke které všichni patříme a kterou si takto představujeme, musí být rozšířen ještě více – přes kmen, společenství, národ, či dokonce kontinent – má zahrnout celé lidstvo. To je jediný logický důsledek pravého socialismu.

(Originál byl uveden v „Svoboda a jednota“, Oxford University Press, Copyright Julius K. Nyerere; poprvé zveřejněno v dubnu 1962).

Otázky a úkoly:

1. Najděte body, které odlišují „africký socialismus“ od socialismu na jiných kontinentech.
2. Srovnajte tyto body s představami sociálního učení Církve (srov. UL 24, C, 1.4: trh práce).
3. Najděte podobnosti s františkánskou a biblickou utopií?
4. Co v této souvislosti znamená: Volba pro chudé?

Literatura

F

Arrupe, P.,

Können Christen die marxistische Gesellschaftsanalyse übernehmen?:
Herderkorrespondenz 35 (Freiburg 1981) 242-246.

Assmann, H./Hinkelammert, F.,

Götze Markt (Düsseldorf 1992).

Bartsch, H. W./Buschmann, M./Stuby, G./Wulf. E.,

Chile – ein Schwarzbuch (Köln 1974).

Berg, D., (vyd.)

Spiritualität und Geschichte. Festgabe für L. Hardick OFM (Werl 1993).

Bertsch, J. a kol. (vyd.),

Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik. Beschluß „Kirche und Arbeiterschaft“ der Würzburger Synode, Ziff 1.5.1 (Freiburg 1976)

Bigo, P.,

Umanesimo e marxismo (Milano 1963)

Bloch, E.,

Karl Marx und die Menschlichkeit. Utopische Phantasie un Weltveränderung (Frankfurt 1968).

Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit,

Zusammenarbeit mit Entwicklungsländern (Bonn 1984).

Bochenski, J. M./Niemeyer, G.,
Handbuch der Weltkommunismus (Freiburg 1958).

Boff, C.,
Befreiungstheologie, was ist das eigentlich?: Befreiung und Theologie. Beiträge zur
aktuellen Diskussion: Missionszentrale der Franziskaner (vyd.), Řada: Berichte,
Dokumente, Kommentare, sešit 27 (Bonn 1985) 3-8.

Boff, L.,
Und die Kirche ist Volk geworden. Ekklesiogenesis (Düsseldorf 1987).

Boff, L./Bühlmann, W. (vyd.),
Baue meine Kirche auf. Franziskanische Inspirationen aus der Dritten Welt (Düsseldorf
1983).

Bundesverband der Katholischen Arbeitnehmer-Bewegung Deutschlands –KAB,
Texte zur katholischen Sociallehre. Die sozialen Rundschreiben der Päpste und andere
kirchliche Dokumente. Mit einer Einführung von Oswald von Nell-Beuning SJ
(Kevelaer 6, 1985).

Calves, J.-Y.,
Karl Marx. Darstellung und Kritik seines Denkens (Olten-Freiburg 1964).

Cardenal, E.,
In Kuba (Wuppertal 1972).

Celigueta, D. E.,
I primi compagni di San Francesco (Padua 1995).
Španělsky: Compañeros primitivos de San Francisco (Madrid 1993).

Creutz, H.,
Das Geldsyndrom. Wege zu einer krisenfreien Marktwirtschaft (Frankfurt 1996).

CSI (Christian Solidarity International),
Informationen und Apelle XII: Christen in Not 2 (Bonn, August/September 1985).

Delbrêl, M.,
* Christ in einer marxistischen Stadt (Frankfurt 1974);
* Wir Nachbarn der Kommunisten (Einsiedeln 1975) 214 n.

Denzinger, H.,
Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum –
Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen. Latinsko-
německy (Freiburg 1991).

Duchrow, U.,
Alternativen zur kapitalistischen Weltwirtschaft. Biblische Erinnerung und politische
Ansätze zur Überwindung einer lebensbedrohlichen Ökonomie (Gütersloh/Mainz
1994).

Evangelische Kirche in Deutschland und Deutsche Bischofskonferenz (vyd.),
Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit. Wort des Rates der Evangelischen
Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz zur wirtschaftlichen und
sozialen Lage in Deutschland(Hannover/Bonn 1997).

Estermann, Th.,
Schuldenfreies Tauschgeld TALENT. Entwurf einer grundlegenden Geldreform (Zürich
1994).

Estermann, Th./Hämmerli, M./Jehle, B.,
Alternative Geldmodelle. Zwei Beiträge zur praktischen Umsetzung (Aarau 1993).

Euschner, W.,
Klassiker des Sozialismus. Dva díly (München 1991).

Fetscher, I.,
Karl Marx und der Marxismus. Von der Philosophie des Proletariats zur proletarischen
Weltanschauung (München 1967).

Flood, D.,
Francis of Assisi and the Franciscan Movement (Quezon City 1989).

Fornet-Betancourt, R.,
Ein anderer Marxismus? Die philosophische Rezeption des Marxismus in
Lateinamerika (Mainz 1944).

Forrester, V.,
L'Horreur économique (Paris 1996).

Fox, M.,
Revolution der Arbeit (München 1996).

Garaudy, R.,
Der Dialog. Ändert sich das Verhältnis zwischen Katholizismus und Marxismus?
(Reinbek bei Hamburg 1996).

Gismondi, G.,
* Umanesimo marxista (Rom 1977);
* Umanità 2000. Per un nuovo progetto sociale (Alba 1976);
* Terrorismo e coscienza cristiana (Turin 1978).

Gollwitzer, H.,
Die marxistische Religionskritik und der christliche Glaube (München 1967).

Goritschewa, T.,
Von Gott zu reden ist gefährlich. Meine Erfahrungen im Osten und im Westen
(Freiburg 1984) 18-27.

Guevara, E.,

Bolivianisches Tagebuch: Ausgewählte Werke in Einzelausgaben (Rugenstein 1991).

Graber, R.,

Vorwort zu K. Ipser: Franziskus, rette meine Kirche ... (Stein am Rhein 1977).

Habermas, J.,

* Technik und Wissenschaft als Ideologie (Frankfurt 1975).

* Politik, Kunst, Religion. Essays über zeitgenössische Philosophien (Stuttgart 1978).

Holzappel, H.,

Die Anfänge der Montes pietatis (1462-1515): Veröffentlichungen aus dem kirchenhistorischen Seminar München, Band 11 (München 1903).

Horkheimer, M.,

Die Sehnsucht nach dem ganz Anderen (Hamburg 1970).

Hünemann, P./Scannone, J. C. (vyd.),

Lateinamerika und die Katholische Soziallehre. Ein lateinamerikanisch-deutsches Dialogprogramm. 3 díly (Mainz 1993).

Ignatow, A.,

Selbstauflösung des Humanismus. Die philosophisch-antropologishcne Voraussetzungen für den Zusammenbruch des Kommunismus (Baden-Baden 1996).

Ipser, K.,

Franziskus, rette meine Kirche ... die verwüstet ist. Der Aufstand der Jugend aus dem Geiste des Evangeliums (Stein am Rhein 1977).

Kennedy, M.,

Geld ohne Zinsen und Inflation. Ein Tauschmittel, das jedem dient (München 1990).

Kolakowski, L.,

Die Hauptströmungen des Marxismus. Entstehen, Entwicklung, Zerfall. 3 díly (München 1977).

Koordinierungsstelle der Österreichischen Bischofskonferenz für internationale Entwicklung und Mission (vyd.),

Leitlinien für die Zusammenarbeit der Katholischen Kirche in Österreich mit der Partnerinnen und Partnern in der „Dritten Welt“ (Wien 1997).

Langner, A.,

Neomarxismus, Reformkommunismus und Demokratie (Köln 1972).

Lukacz, G.,

Il marxismo nella coesistenza (Roma 1968).

Machovec, M.,

- * Vom Sinn des menschlichen Lebens (Freiburg 1971).
- * Jesus für Atheisten (Stuttgart 1973).

Marchese, A.,

Marxisti e cristiani (Turin 1968).

Martin, H.-P./Schumann, H.,

Die Globalisierungsfalle. Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand (Reinbek bei Hamburg 1996).

Marx, K.,

- * Frühschriften (Stuttgart 1971).
- * Texte zur Methode und Praxis, I. (Hamburg 1967).

Merino, J. A.,

Umanesimo francescano. Francescanesimo e mondo attuale (Assisi 1984).

Metz, J. B.,

- * Glaube in Geschichte und Gesellschaft (Mainz 1977).
- * Jenseits bürgerlicher Religion. Reden über die Zukunft des Christentums (München 1980).

Micó, J.,

La conversión de Francisco de Asís, una opción de clase?: Estudios Franciscanos 83 (1982) 1-36.

Miguez Bonino, J.,

- * Theologie im Kontext der Befreiung (Göttingen 1977).
- * Doing Theology in a Revolutionary Situation (Philadelphia 1977).

Missionszentrale der Franziskaner (vyd.),

z řady Berichte – Dokumente – Kommentare:

- * Sešit 35: Internationale Verschuldungskrise (Bonn 1989);
- * sešit 40: Bergpredigt oder Sachzwänge. Theologische Anfragen an die Eigengesetzlichkeit der Ökonomie (1989);
- * sešit 48: 500: 1492-1992 (Bonn 1991);
- * sešit 66: Neoliberalismus. Das neue Kreuz des Südens (1996).

Möhring, K.,

Erfahrungen und Reflexionen eines Franziskaners im Arbeitermilieu: Missionszentrale der Franziskaner (vyd.), řada Berichte – Dokumente – Kommentare, sešit 28: Missionsland Deutschland (Bonn 1985).

Müller, A.,

Alles hat seine Zeit. Gedanken über Gott und die Welt (Bonn 1977).

Müller, F./Müller, M. (vyd.),

Markt und Sinn. Dominiert der Markt unsere Werte? (Frankfurt 1996).

Nell-Breuning, O. von,

Marxismus – zu leicht genommen: Stimmen der Zeit 203 (1985) 87-91.

Nyerere, J. K.,

Ujamaa – Grundlage des afrikanischen Sozialismus: Dienste in Übersee, Arbeitsgemeinschaft Evangelischer Kirchen in Deutschland (Stuttgart 1972).

Prien, H.-J. (vyd.),

Lateinamerika: Gesellschaft Kirche Theologie. Band I.: Aufbruch und Ausereinandersetzung. Mit Beiträgen von E. Dussel, O. Noggler und H.-J. Prien (Göttingen 1981).

Rendtorff, T./Tödt, H. E.,

Theologie der Revolution. Analysen und Materialien (Frankfurt 1968).

Rolfes, H.,

Sinn des Lebens im marxistischen Denken. Eine kritische Darstellung (Düsseldorf 1971).

Rotzetter, A.,

Aus Liebe zum Leben. Die evangelische Räte neu entdecken (Freiburg 1996).

Ruh, H.,

Anders, aber besser. Die Arbeit neu erfinden – für eine solidarische und überlebensfähige Welt (Frauenfeld 1995).

Sacharow, A.,

Progresso, coesistenza e liberta intellettuale (Milano 1968).

Sölle, D.,

Mystik und Widerstand (Hamburg 1997) 315n.

Solženicyn, A.,

Souostrovi Gulag.

Soros, G.,

Die kapitalistische Bedrohung: Die Zeit (17. 1. 1997), č. 4, 25n.

Sozialismus und das Evangelium Christi,

Pastorale Erklärung der Bischofskonferenz von Simbabwe: Weltkirche (1982) 307-310.

Togliatti, P.,

Comunisti e cattolici (Rom 1966).

Torre, E. de la,

The Filipino Christian. Guidelines for a Response to Maoism: Living Theology in Asia (London 1981) 91-94.

Trotzki, L.

Tagebuch im Exil (Köln/Berlin 1958).

Vanderheyden, I.,

- * Marxismus – Erbe christlicher Hoffnung?: A. Rotzetter (vyd.), Geist und Welt: Seminar Spiritualität 3 (Zürich 1981) 61-68.
- * Die Arbeit als gesellschaftsprägende und –formende Kraft nach Karl Marx: tamtéž 233-244.

Weger, K. – H. (vyd.),

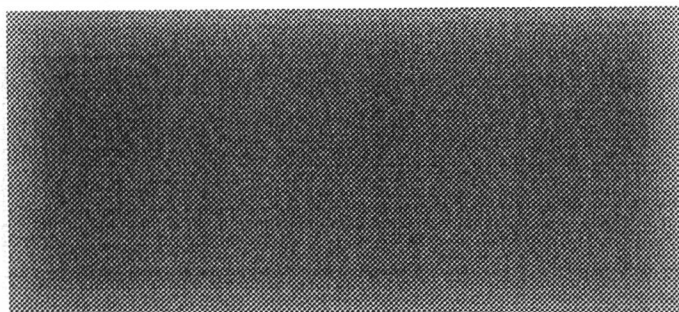
Religionskritik von der Aufklärung bis zur Gegenwart (Freiburg 1979).

Weizsäcker, E. U. von, a kol.,

Faktor Vier: Doppelter Wohlstand – halbiertes Naturverbrauch. Der neue Bericht an den Club of Rome (München 1995).

Wetter, G. A.,

Der dialektische Materialismus. Seine Geschichte und sein System in der Sowjetunion (Wien 1958).

Vzpomínka na budoucnost

.....

Stalo se na náměstí nebeského míru:
hodně lidí tam bylo pohromadě,
z různých ras, národů, náboženství a
století.

Náhle se počalo překrásné jméno
tohoto náměstí roztékat,
stalo se slovesem:
nebeský mír přskočil na lidi.
Jakoby vedeni neviditelnou rukou,
hleděli si do očí,
začali spolu mluvit – a rozuměli si.

Jak to, divili se,
že si rozumíme?
Každý přece mluví svou mateřštinou!
Jsou mezi námi Číňané a Američané,
Hotentoti a obyvatelé Jižních ostrovů,
šikmoocí z Japonska a vykukové
z Wall-Streetu
a lidé z drogového podsvětí;
jsou tu lidé z Albánie a Soweta,
přivrženci Chomejního a Lefébvra,
buddhisté, hindové a příznivci
New-Age.

A křesťané každého ražení:
ortodoxní a zwinglovci,
starokatolíci a letničáři,
presbyteriáni a novoapoštolští.

I katolíci tu jsou
a papež s několika muži z Vatikánu,
věřící ze základních obcí v Nicaragui
a lidi z Lipska.

Křesťané a křesťanky, kteří do teď
spolu bojovali,
nebo o sobě skoro nevěděli.
Tací, kteří do teď následovali
více peníze, než ducha,
více zákony, než lásku.

Tu potkáváme Rosu Luxemburgovou
A Miriam z Nazaretu,
Che Guevaru a Eliáše,
Johanku z Arcu a „Ženy pro mír“,
Mojžiše a Gorbačeva,
Nelsona Mandelu a Botha po boku.

Mnozí zde jsou se zohavenými těly:
- řetězy právě padají k zemi;
jiní s býkovci v rukou
- právě je nechávají padnout ...

Náhle si všichni rozuměli.
Ohromeni a zmateni se navzájem ptali,
co to znamená ...

Tu uslyšeli hlas,
ne takový, který by se rozléhal celým
náměstím.

Hlas v jejich vlastních nitrech,
docela tichý, skoro neslyšný:
Ve vašem nitru jsem tím pokojem.
NEBESKÝM POKOJEM

Louis Zimmermann (dle Sk 2).